

Kvarteret Teatern 11, Falun

Falun 68:1, kvarteret Teatern 11, Falu socken och kommun, Dalarna

Helmut Bergold och Madeleine Forsberg

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2016:17

ARKEOLOGISK FÖRUNDERSTÖKNING

Kvarteret Teatern 11, Falun

Falun 68:1, kvarteret Teatern 11, Falu socken och kommun, Dalarna

Helmut Bergold och Madeleine Forsberg

Lst dnr 431-9149-2015

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2016 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2016:17

Författare Helmut Bergold och Madeleine Forsberg

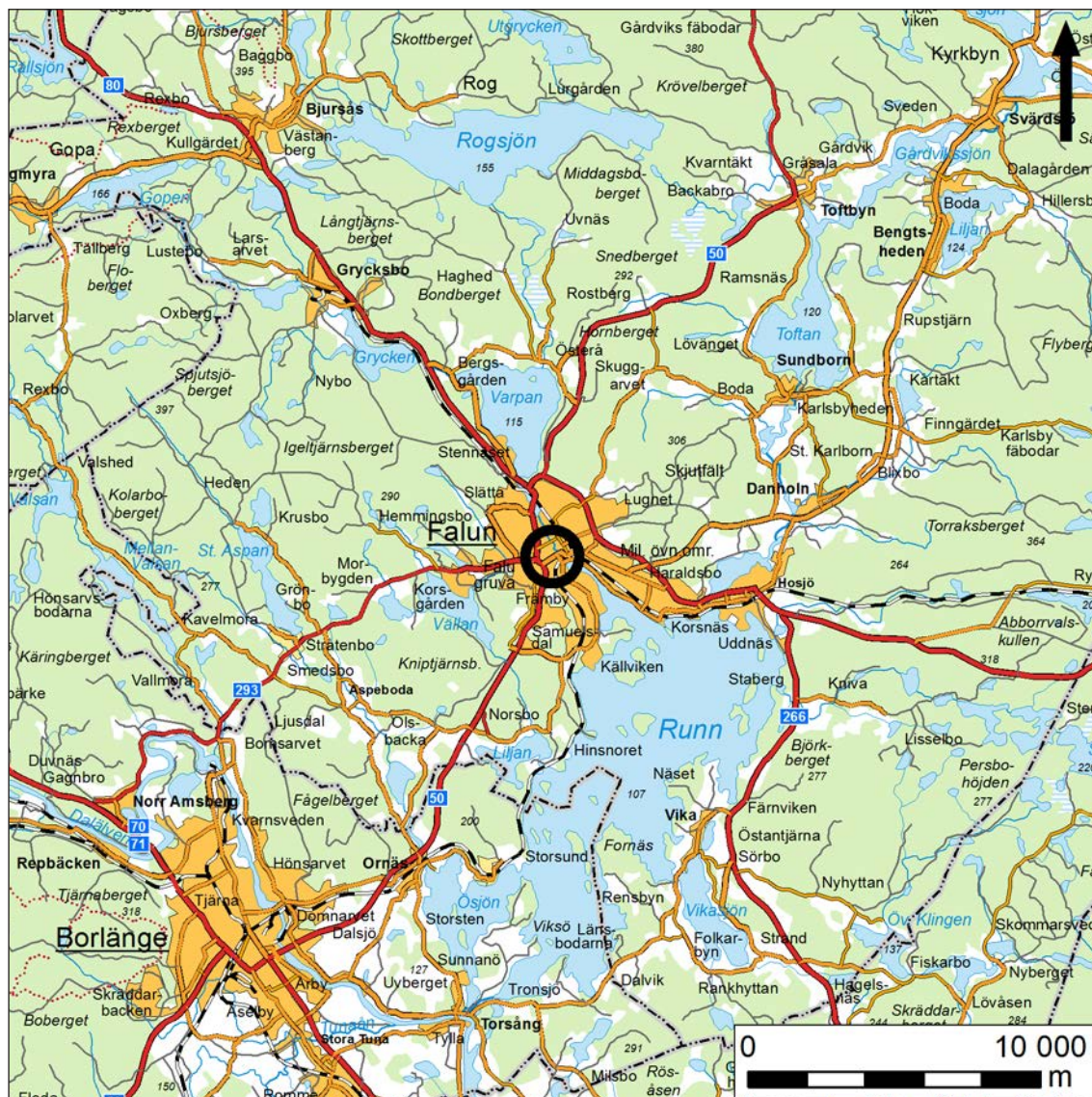
Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Helmut Bergold schaktar. Foto av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_150001

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	7
Kartor	7
Bakgrund och kulturmiljö	7
Falun före regleringen	8
Falun efter regleringen.....	9
Kvarteret Teatern.....	9
Tidigare undersökningar.....	10
Syfte och frågeställningar.....	11
Metod och genomförande.....	12
Resultat	13
Schakt 427	13
Schakt 438	16
Schakt 442	16
Schakt 446	16
Schakt 464	19
Schakt 498	19
Schakt 508	23
Schakt 520	25
Schakt 557	27
Schakt 563	29
Schakt 578	31
Schakt 584	31
Schakt 588	33
Schakt 594	34
Schakt 598	34
Schakt 609	36
Kontexter	37
Ursprunglig topografi	37
Fynd	40
Analyser	40
Tolkning.....	41
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	45
Referenser	46
Administrativa uppgifter	47
Bilagor	48
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	<i>48</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>56</i>
<i>Bilaga 2. Fyndtabell.....</i>	<i>59</i>
<i>Bilaga 2. Makrofossilanalys</i>	<i>60</i>

Figur 1. Karta över trakten kring Falun. Staden är markerad med en svart ring. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Hösten år 2015 genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk förundersökning i ett omkring 4 000 kvadratmeter stort område i kvarteret Teatern i Falu stad. Enligt 1628 års karta förefaller området till del vara bebyggt. Kartan är svårtolkad och speglar en oregelbunden kvartersliknande figur avbruten av vägar. Den ger en helt annorlunda bild än den efter regleringen, men om den avspeglar den medeltida bebyggelsestrukturen eller eventuella förändringar efter branden år 1569 är obekant.

Schakten grävdes skiktvis med grävmaskin försedd med planskopa för att söka kulturlager, anläggningar och/eller konstruktioner. Om antikvariskt intressanta kontexter påträffades, utvidgades schakten i vissa fall till större ytor, för att bättre kunna avgränsa och tolka de påträffade lämningarna. Inom undersökningsområdet grävdes sexton schakt som var mellan 6 och 20 meter långa och mellan 2,5–4 meter breda. Djupet varierade från 0,9 till 4,5 meter. Sammanlagt grävdes cirka 600 kvadratmeter, vilket motsvarar omkring 14 procent av den totala förundersökningsytan.

Inom undersökningsområdet finns endast rester eller delar av kulturhistoriskt intressanta lämningar. Det rör sig om rester av kulturlager, träkonstruktioner och Gruvbäcken. Lämningarna var till stora delar kraftigt påverkade av senare tidars byggnationer, markinstallationer och andra markingrepp. Över hela ytan fanns omfattande utfyllnadslager som tillkommit under olika perioder. Dessa utgjordes dels av äldre slaggfyllningar, dels av

mer moderna rivningsmassor. De fåtaliga kontexter av äldre karaktär, konstruktioner och lager, som fanns bevarade i området utgjordes i huvudsak av kulturlager samt träkonstruktioner. I allmänhet var de mycket fragmentariskt bevarade. De finns framför allt i områdets centrala del.

Av topografiska inslag finns Gruvbäckens uttorkade botten och dess kantskoning var synlig i flera schakt. Den borde kunna följas i sitt ursprungliga flöde inom den del som berörs i detta projekt. Bottentopografin visar att området har sluttat svagt mot ån och att det ganska centralt i området har funnits en svacka med ibland stillastående vatten som skapat svarta, feta lager innehållande kvistar och ris samt hugg- och täljspån vid timmerbearbetning för stolpar och kistor. Troligen har dessa konstruktioner haft stabiliserande funktioner för att förhindra att utfyllnader kommit i rörelse.

Jordprover för makrofossilanalys togs i första hand från kulturlager som bedömdes vara primär – alternativt sekundärdeponerade. De visade dels att vissa lagerinnehåll inte kunde påvisa några frön överhuvudtaget, vilket tolkas som extremt dåliga bevaringsförhållanden eller en snabb överlagring, dels lager som innehöll rikligt med trärester, huvudsakligen huggspån och täljspån, antagligen från någon form av byggnadsverksamhet. I sammanhanget är de troligen stolpar, kistor eller bäckskoning, vilka kan antas ha konstruerats på plats. Vad gäller fröer finns främst näringskrävande ogräs, det vill säga fuktängsväxter. Sammansättningen tyder på en

Figur 2. Karta över centrala Falun med den aktuella undersökningsplatsen markerad med rött. Skala 1:8 000.

skiftande miljö, främst vad gäller fuktig mark. Slutsatsen blir att det troligen har funnits en sluttande, något torrare, betesmark intill vatten.

De fynd som påträffades är representativa för den tidigmoderna och moderna perioden. Mest frekvent var rödgods, med inslag av ett fåtal poster fajans, därefter fragmenterade kritpipor. Dessutom fanns textilier och skosulor, glas, slagg och flinta. De djurben som påträffades var fåtaliga och överlag dåligt bevarade. Fynden hör i huvudsak till 1700-talet.

Inledning

Arkeologgruppen AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Dalarnas län att utföra en arkeologisk förundersökning med anledning av planerad nybyggnation inom fastigheten Teatern 11 i Falu stad, då delar av fornlämning 68:1 skulle beröras. Kvarteret Teatern ligger centralt i Falun mellan Sturegatan och Engelbrektsgatan. Företagare och betalningsansvarig var Kopparstaden AB, Falun. Förundersökningen genomfördes under oktober och november år 2015. Ansvarig för fältarbetet och rapportarbetet var Helmut Bergold.

Bakgrund och kulturmiljö

På 1600-talet fick Falun sitt namn, men redan på 1400-talet finns stadens namn i flera olika former. Erik Fleming, landshövding i Kopparbergslän, skrev år 1651 *"denne orten . . . kallas Stora Kopparberget eller Falun, som omsider vid kopparbergets upptagande haver varit en marknadsplats uti en björkelund"*.

Tidigare under 1600-talet, år 1617, skrev Nils Svensson Fahlman i en avhandling att den allmänna uppfattningen är att staden fått sitt namn av det svenska ordet faal i dess betydelse "till salu". Där skulle folk ha möts för att köpa, sälja och byta varor. Både Fahlman och Fleming säger alltså att Falun betyder marknadsplats eller en plats för att sälja och köpa varor (Östberg 1967:15).

Kartor

Det är relativt okänt hur platsen har sett ut eller hur den har brukats i äldre tid. Två kartor daterade till år 1624 respektive år 1628 finns i Olof Hansson Örnehufvuds Svensche Plante Booken. Båda visar nya förslag till stadsanläggning och endast mindre detaljer skiljer dem åt. Kartorna visar ett förslag till en rätvinklig rutnätsplan inom stadsområdet. Det är en regelbunden struktur, med närmast kvadratiske kvarter. Det är bara längs ån och i stadens utkant som de topografiska förutsättningarna har påverkat strukturen med smalare, rektangulära kvarter och kvarter med snedskuren yttre kant. Det finns ett par kvarter där tomtindelningen har ritats ut. De smala, rektangulära kvarteren har delats in i två rader med lika stora tomter, en enkel form av dubbeltomt-system.

Figur 3. Kartan från år 1628 med de planerade kvarteren. Ur Olof Hansson Örnehufvuds *Svensche Plante Booken*.

Falun före regleringen

Kartan från år 1628 har en helt annan rumslig struktur än den Falun fick efter regleringen. I stadens västra del finns Hyttbäcken med hyttor. Nedanför Hyttbäcken finns ett område med bebyggelse markerad. Det sträckte sig ner mot ån och motsvarar ungefär dagens Nedre Elsborg, Falan och Prästtåkten. Något norr om Hyttbäcken finns Borns hyttegård och några hyttor längs ån. På åns östra sida är ytterligare bebyggda områden utritade längs åsen och ner mot Trumbäcken. Inte heller här finns bebyggelse närmast ån. Stora Kopparbergs kyrka finns öster om ån som har två broar; Falu bro och Nybron. Vid Falubron finns Kopparvågen och därifrån

utgick tre vägar mot väster. I mitten av 1600-talet reglerades bebyggelsen och de sumpiga områdena vid ån fylldes ut med slagg och grus och blev så möjliga att utnyttja som tomtmark.

Figur 4. 1664 års karta över Falun med det aktuella området markerat.

Falun efter regleringen

Först år 1641 fick Falun sina stadsprivilegier och då började arbetet med stadsplanefrågorna ta fart på allvar. År 1646 bekräftades privilegierna av drottning Kristina och samma år fastställdes en ny stadsplan utarbetad av lantmätaren Thomas Christierson. Det blev denna plan som kom att ligga till grund för stadens fortsatta utveckling. Plankartan är inte bevarad, men bör överensstämma med en karta från år 1664 som visar det nya gatunätet.

1646 års plan är en stadsgrundningsplan och samtidigt ett exempel på att en omfattande reglering kan ske

utan föregående brand. Planen innebar att det äldre samhällets centrum flyttades mot söder och en total reglering av det som fanns av äldre bebyggelse inom det nya stadsområdet. Det råder dock en viss osäkerhet avseende i vilken omfattning området var bebyggt i början av 1600-talet. Det är en för tiden typisk rätvinklig rutnätsplan med i huvudsak rektangulära kvarter, som varierar en hel del i storlek. Torget består av ett sparat kvarter och där finns den nya stadskyrkan, Kristine kyrka (Ahlberg 2005:399ff).

Kvarteret Teatern

För kvarteret Teaterns del förefaller enligt 1628 års karta området vara bebyggt. Kartan återger en svårtolkad oregelbunden kvartersliknande figuration avbruten av vägar. Ytterligare osäkerhetsfaktorer avgörande för tolkning av kartan är de vinkelfel som finns. Dessa gör den dessutom svår att rektifiera och jämföra med senare tids kartor. Kartan återger en helt annorlunda bild än den Falun får efter regleringen, men om den avspeglar den medeltida bebyggelsestrukturen eller eventuella förändringar efter branden år 1569 är okänt (Hildebrand 1946:15f).

På stadsplanen från år 1646 finns det för den tiden moderna rätvinkliga kvarters- och gatunätet varigenom kvarteret Teatern skapas. På samma karta återges Gruvbäcken, som rinner från gruvområdet i väster och genom delar av kvarteret Teatern. Bäckens har vid denna tidpunkt försetts med ett nytt andra sydligt utlopp i Faluån (Sundström 1988:13).

År 1825 bestämdes att en ny teater skulle uppföras i staden. Den nya teatern skulle byggas på den plats som idag kallas kvarteret Teatern. Då var kvarteret nästan helt öde utöver de två tomter som enligt 1781 års *"tomtebok"* betecknas som stigare Carlssons bakgård. Gruvbäcken rann genom kvarteret och för området finns uppgifter som nämner att slammerier tillhörande det närbelägna Elsborgs rödfärgsverk ska ha funnits. Teatern revs år 1957 (Östberg 1967:324,329).

Ytterligare händelser i kvarteret med betydelse för bevarandegraden är den på 1930-talet påbörjade försäljningen av oljeprodukter i teaterlokalen. Denna verksamhet utvecklades

med tiden till en bensinstation med tillhörande hallar, samt under mark belägna installationer (Sandberg 2011:1).

Tidigare undersökningar

I och i närheten av området har tidigare flera arkeologiska undersökningar genomförts. En arkeologisk förundersökning har gjorts i norra delen av kvarteret Teatern, fastighet 6. Där konstaterades tre kulturlager varav åtminstone det ena bör vara från tiden före regleringen på 1640-talet (Bergold & Grälls 1989).

Vid schaktning i Engelbrektsgatan utanför Teatern 4 dokumenterades en husgrund och mellan Stigaregatan och Kristinegatan daterades ett kulturlager i botten till intervallet 1510–1640 (Lögdqvist 2005).

Söder om Gruvgatan, i kvarteret Bergsfogdens och Bergshauptmannen, påträffades lämningar efter två byggnadsskeden, ett före respektive efter stadsregleringen. Det äldre skedet undersöktes och innehöll två separata byggnadsfaser, varav det äldsta var från 1600-talets början och det yngre från tidigast 1630 (Grälls & Holmström 1989).

Kvarteret Västra Falun öster om kvarteret Teatern har flera gånger varit föremål för arkeologiska undersökningar. Resultaten visar på flera bebyggda tomter med bebyggelsefaser från sen medeltid och framåt (Carlsson 2005, Carlsson 2010).

År 2011 genomförde Dalarnas museum en schaktningsövervakning i det nu aktuella områdets västra del i samband med saneringsarbeten. I huvudsak fanns omgrävda lager med

modern fyllning och mot botten fanns kulturlager och äldre slaggfyllningar. Resultaten har sammanfattats som att på omkring 2 meters djup fanns äldre lager, främst som slaggutfyllnader. Mot fyllnadslagrens botten på cirka 3 meters djup fanns bearbetat trä som möjligen kan sättas i samband med Gruvbäcken. I schaktet påträffades också en träkista som kan vara en förstärkning av fyllnadsmassorna (Carlsson 2005).

Syfte och frågeställningar

Syftet med förundersökningen var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen genom att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning. Det vill säga att klargöra om det under mark fanns bevarade anläggningar och kulturlager från äldre tiders verksamhet och så långt som möjligt fastställa art, karaktär, ålder och omfattning av aktuell del av fornlämning Falun 68:1. Resultatet ska också utgöra underlag vid tillståndsprövningen och vid bedömningen av fornlämningens kunskaps-potential. Utifrån detta kommer inriktning och ambitionsnivå för en eventuell arkeologisk undersökning att fastställas.

Förundersökningen innebar att klargöra:

- eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder
- eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats
- rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet
- bedömning av vilka typer av aktiviteter som låg bakom eventuella kulturlager, anläggningar och fynd som påträffades vid förundersökningen.

Figur 5. Översiktsfoto innan arbetena påbörjades. Foto av Arkeologgruppen AB.

Metod och genomförande

Inför fältarbetets början gjordes kart- och arkivstudier för att erhålla en bild av eventuella bebyggelseförändringar under årens lopp samt för att skapa ett så bra kunskapsunderlag som möjligt inför fältarbetet. Kartmaterialet tänktes också kunna bidra till att redan i fält kunna datera och funktionsbestämma en del av de lämningar som eventuellt skulle friläggas.

Exploateringsytan var cirka 4 100 kvadratmeter stor och användes som parkering. Schakten var tänkta att förläggas till de delar av exploateringsområdet som efter kart- och arkivstudier bedömdes ha störst potential att rymma bevarade lämningar. I huvudsak eftersträvades att lägga schakten längs äldre gatusträckningar, dessa områden visade sig dock emellanåt vara störda och söndergrävda av mo-

dern verksamhet på platsen och slutligen kom förundersökningsschakten att fördela sig tämligen jämnt över ytan. Cirka 10–15 procent av ytan beräknades att undersökas.

Schakten grävdes skiktvis med grävmaskin försedd med planskopa för att söka kulturlager, anläggningar och/eller konstruktioner. Om antikvariskt intressanta kontexter påträffades, utvidgades schakten i vissa fall till större ytor, för att bättre kunna avgränsa och tolka de påträffade lämningarna. Fältarbetet utfördes, i den mån det var möjligt, efter en modifierad kontextuell metod, vilket kortfattat innebar att samtliga kontexter undersöktes för sig i omvänd stratigrafisk ordning. De frilagda delarna av lämningarna rensades och grävdes för hand. Samtliga schakt bottengrävdes i mer eller mindre om-

Resultat

fattning för att nå orörd mark. Detta gjordes med försiktighet i de schakt där kulturlager, anläggningar och/eller konstruktioner påträffades för att i minsta möjliga mån skada lämningarna och samtidigt kunna klarlägga deras omfattning.

Alla schakt, lager, anläggningar och konstruktioner mättes in med RTK-GPS, fotograferades och beskrevs skriftligt. Det som krävde mer detaljerad dokumentation för tolkning och redovisning dokumenterades även med planritning i skala 1:50. Sektioner över schaktväggar upprättades för att dokumentera de stratigrafiska förhållandena. Prover för ¹⁴C-analys och delar av trädstockar samlades in för datering. Jordprover för makrofossilanalys samlades också in.

Endast fyndmaterial från områden knutna till stratigrafiska kontexter tillvaratogs. Samtliga fynd, schakt och anläggningar registrerades i Intrasis. GIS-bearbetning och digitalisering har gjorts i ArcGIS 10.2 All inmätning gjordes i SWEREF 99 TM.

Inom undersökningsområdet grävdes sexton schakt som var mellan 6 och 20 meter långa och mellan 2,5–4 meter breda. Djupet varierade från 0,9 till 4,5 meter. Sammanlagt grävdes cirka 600 kvadratmeter, vilket motsvarar omkring 14 procent av den totala förundersökningsytan.

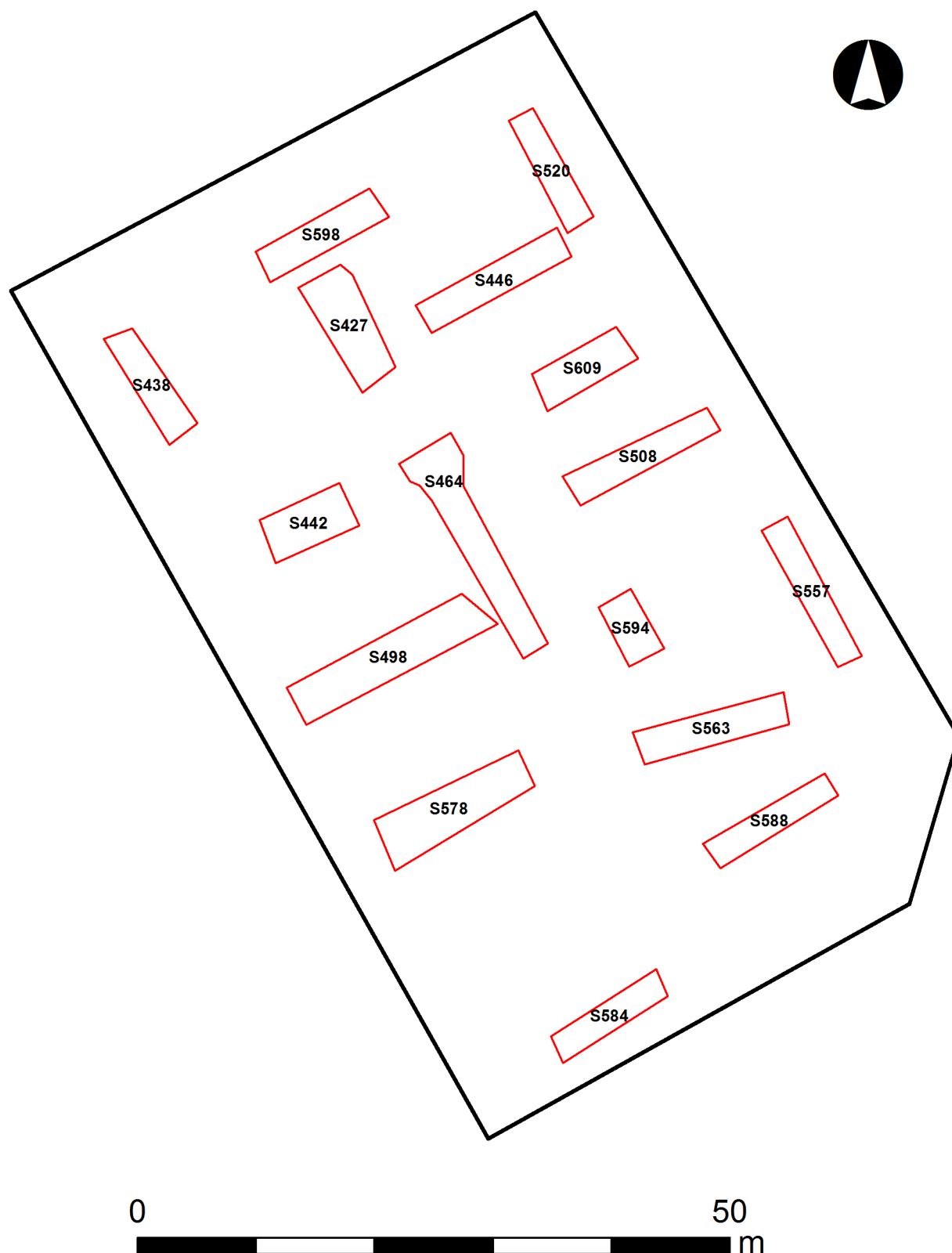
Schakt 427

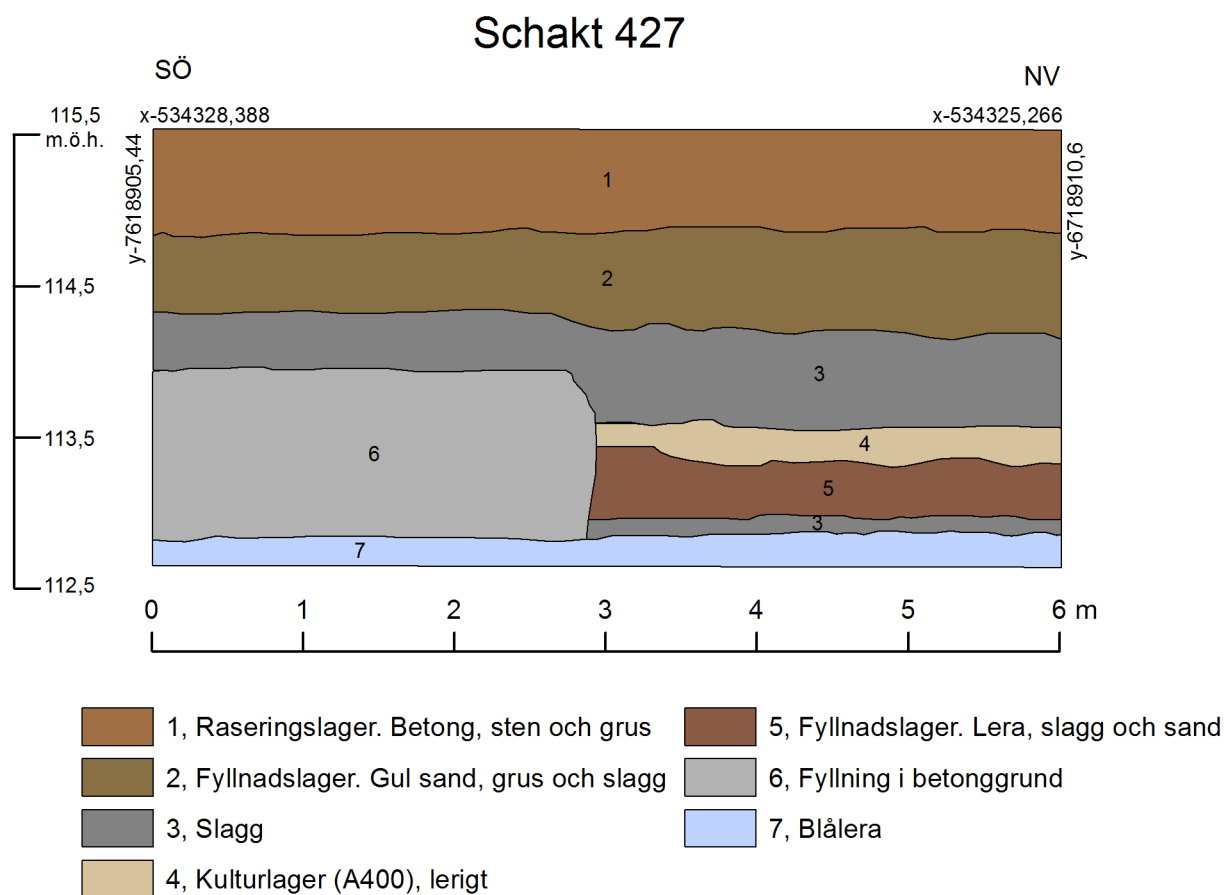
Schaktet var 3,5–4,0x10,25 (nordväst-sydöst) meter stort och 2,8 meter djup. Det grävdes i undersökningsområdets norra del. Under den grusiga ytan fanns ett omkring 0,7 meter tjockt fyllnadslager som innehöll raseringsmassor sammansatta av betong, sten och grus. Under detta följde omkring 0,5 meter fyllnadslager av gul sand, grus och slagg följt av 0,3–0,6 meter slagg.

I schaktets södra del fanns en källargrund (A316) på ett djup av 1,6 meter. Grunden var fylld med betong, slagg, trä, tegel, sten och sand. Cirka 2,5 meter under dagens marknivå fanns källarens gjutna golv. Källarens väggar och golv var anlagda i den orörda leran på 2,7 meters djup.

Norr om källargrunden fanns ett 0,1–0,2 meter tjockt lerigt och sandigt kulturlager (A400) som innehöll kol och sot. Detta överlagrade ett omkring 0,3 meter tjockt fyllnadslager med lera, slagg och sand följt av ytterligare 0,1 meter slagg på den orörda leran.

Ungefär 1,4 meter under dagens marknivå fanns två bevarade stolpar (A300 och A309) i norra delen av schaktet. Stolparna var avbrutna och nergrävda i kulturlagret (A400). En del av en trädstock (A393) återfanns

Figur 7. Sektionsritning schakt 427. Skala 1:50.

också i kulturlagret. I schaktets västra del påträffades en del av en syllstensrad (A347) i kulturlagret A400. Syllstensraden låg i nord-sydlig riktning, den var 2 meter lång och anlagd av fyra glest lagda stenar. Den västra delen av schaktet grävdes inte till botten, då elledning ar påträffades. Inga fynd gjordes.

Figur 8 (överst). De delvis bevarade stolparna som nämns i texten. Foto av Arkeologgruppen AB.

Figur 9 (nederst). Del av sektionen i schakt 427. Foto av Arkeologgruppen AB.

Schakt 438

Schaktet var 10x2,7 (nordväst-sydöst) meter stort och 2,1 meter djupt och låg i undersökningsområdets nordvästra del. I dess södra del fanns en oljetank redan 0,2–0,3 meter under dagens marknivå. Tanken sträckte sig 0,3 meter norrut från den sydligaste kanten och det grävdes inte djupare i den delen. Ytterligare 0,5 meter norr om tanken fanns en betongvägg i öst-västlig riktning över schaktet. Norr om betongväggen var schaktet fyllt med rivningsmaterial till ett djup av 1,8 meter där ett betonggolv till en källare (A434) fanns. Under det gjutna golvet fanns ett stenfundament, 0,4 meter tjockt och bestående av 0,05–0,1 meter stora stenar. Under fundamentet vidtog ett 0,2 meter tjockt svart lager med en blandning av lera, slagg samt organiskt material som pinnar och träflis. Därunder fanns orörd blålera.

Schakt 442

Schaktet var 8x4 (nordöst-sydväst) meter stort och 3,4 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets västra del. Under ett 1,2 meter tjockt lager av bergkross fanns en gjuten vägg och ett gjutet betonggolv till en källare. Under golvet fortsatte väggen ner till ett djup av 2,2 meter. På 3,4 meters djup fanns orörd blålera.

Schakt 446

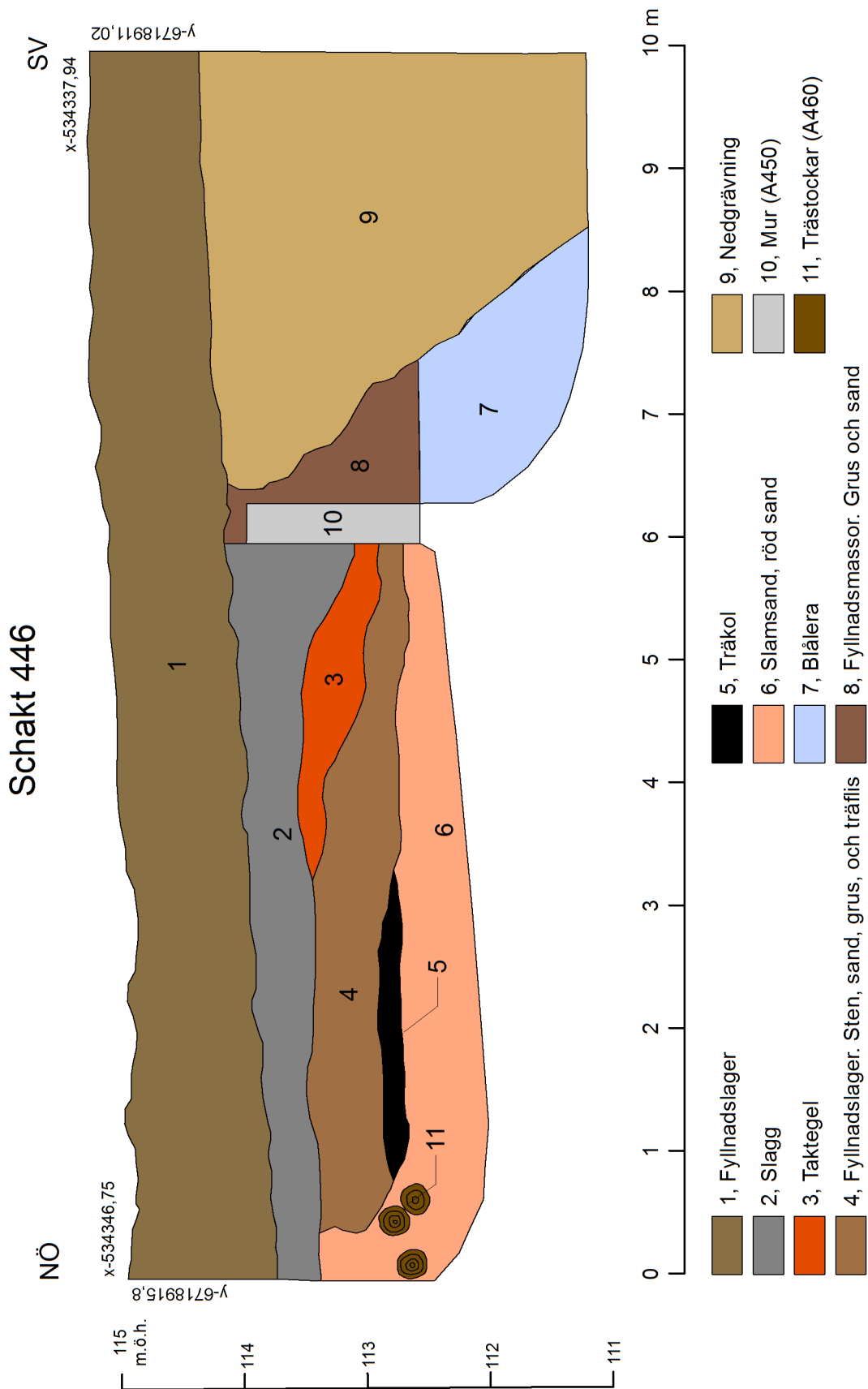
Schaktet var 13,6x2,9 (nordöst-sydväst) meter stort och 4 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets norra del. Under den grusiga ytan fanns fyllnadslager med en måktighet om cirka 1 meter som överlagrade 0,3–1,0 meter slagg. Under slaggen fanns ytterligare

Figur 10. Den norra schaktväggen i schakt 442, med omfattande lager av stenkross. Foto av Arkeologgruppen AB.

ett omkring 0,5 meter tjockt fyllnadslager innehållande i huvudsak krossat taktegel. Fyllnadslagret täckte ett lager träkol, som var cirka 0,2 meter tjockt. Träkolen överlagrade i sin tur röd slamsand. Slamsanden låg mellan en timmerkonstruktion (A460) i schaktets östra del och en betongmur (A450) i schaktets västra del. Sanden utgjorde en del av Gruvbäcken (A456). Betongmurens krön (A450) låg på ett djup av 1,1 meter under dagens marknivå och dess anläggningsnivå var nergrävd i blåleran till ett djup av 2,6 meter. Väster om betongmuren var lagerbilden störd. Där fanns fyllnadsmassor och en omfattande nedgrävning för en oljetank. Under platsen för oljetanken fanns rester av ett underlag eller stöd av trä som följdes av ett 0,1 meter tjockt lerlager innehållande ris och kvistar. Nedgrävningen för oljetanken fortsatte ner i den orörda blåleran.

I schackets norra del, mot den östra kortsidan, fanns ytterligare en modern nergrävning. Den var omkring 2x2 meter stor, var synlig redan i ytan och kunde följas till blåleran i botten. Den innehöll sand, betongklumpar och delar av en dagvattenbrunn.

Figur 11. Sektionsritning schakt 446. Skala 1:50.

Figur 12a) Bottenslammet (A456) i Gruvbäcken samt delar av den träskoning (A460) som funnits i kanten av bäcken.

Figur 12b) Den gjutna bäckskoningen (A450) i förgrunden och bottenslammet i bakgrunden. Hitom den gjutna muren ses den omfattande nedgrävningen för den oljetank som funnits på platsen. Foto av Arkeologgruppen AB.

Schakt 464

Schaktet var 5x2,1 (sydväst–nordöst) meter stort och 1,8 meter djupt samt 19,5x3–5 meter (nordväst–sydöst) och 3,7 meter djupt. Schaktet grävdes i undersökningsområdets centrala del. Det grävdes till en början i sydvästlig–nordöstlig riktning till en längd av 5 meter. I den östra delen av schaktet hittades en dagvattenbrunn på ett djup av 1,8 meter, vilket innebar att schaktningen avbröts i den riktningen. Istället drogs från mitten av schaktet ett nytt 19,5 meter långt schakt i nordvästlig–sydöstlig riktning.

Överst under marknivån fanns ett omkring 0,5 meter tjockt lager bergkross som löpte 6 meter mot norr från schaktets södra begränsning. Bergkrossen överlagrade ett 0,25 meter tjockt rödlila sandigt lager med mindre mängder slagg. Därunder följde 0,05–0,25 meter grå sand med inslag av slagg. Från schaktets södra kant, en meter mot norr, under ovan nämnda lager, fanns 0,2 meter fyllnadsmassor sammansatta av sand, lera och tegelkross.

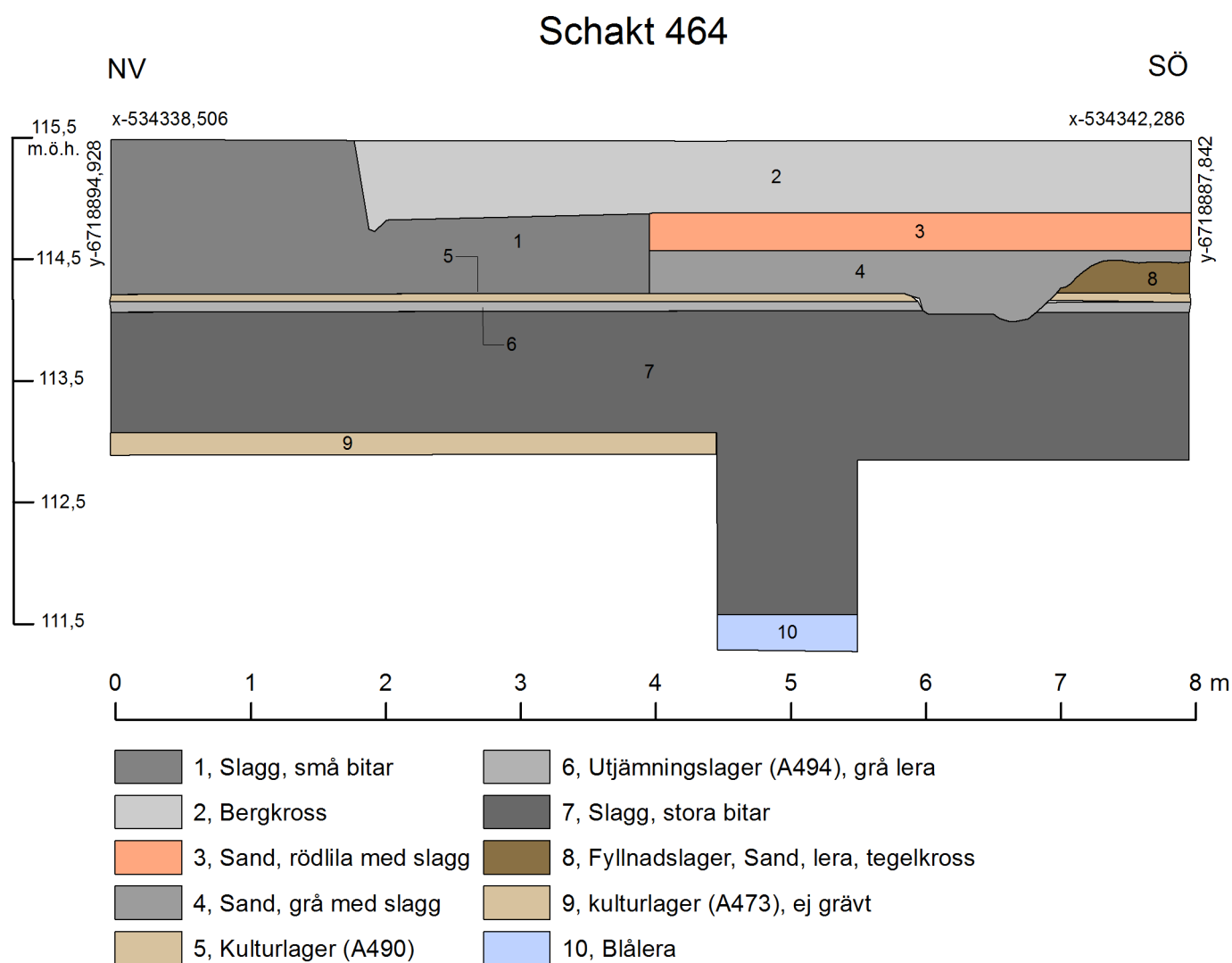
Norr om bergkrossen, det vill säga i återstoden av schaktet, fanns ett 0,5–1,1 meter tjockt lager slagg. Slaggen fortsatte under bergkrossens norra del, cirka 2 meter mot söder. Dessa övre lager täckte ett 0,05 meter tjockt kulturlager (A490) som löpte längs hela schaktet. Lagret överlagrade i sin tur 0,05 meter lera (A494). Därunder följde ytterligare ett slagglager i hela schaktets längd. Det var 0,9 meter tjockt och överlagrade ytterligare ett kulturlager (A473). Detta var 0,25 meter tjockt och innehöll en del fyndmaterial som tyg, keramik, glas och kritpipor. Under kulturlagret fanns ett 0,1 meter tjockt lager av ljus lera följt av ett 0,2 meter tjockt infiltrationslager

med svart, lerig och sotig fyllning som innehöll slagg och träflis. På den orörda blåa bottenleran fanns ett 0,15 meter tjockt lager av grå lera. Kulturlagret (A473) sträckte sig omkring 11 meter från den norra schaktväggen mot söder. Söder därom vidtog det överliggande slagglagret som där blev mäktigare. Slagglagret var där 2,2 meter tjockt och blåleran fanns på ett djup av 3,5 meter.

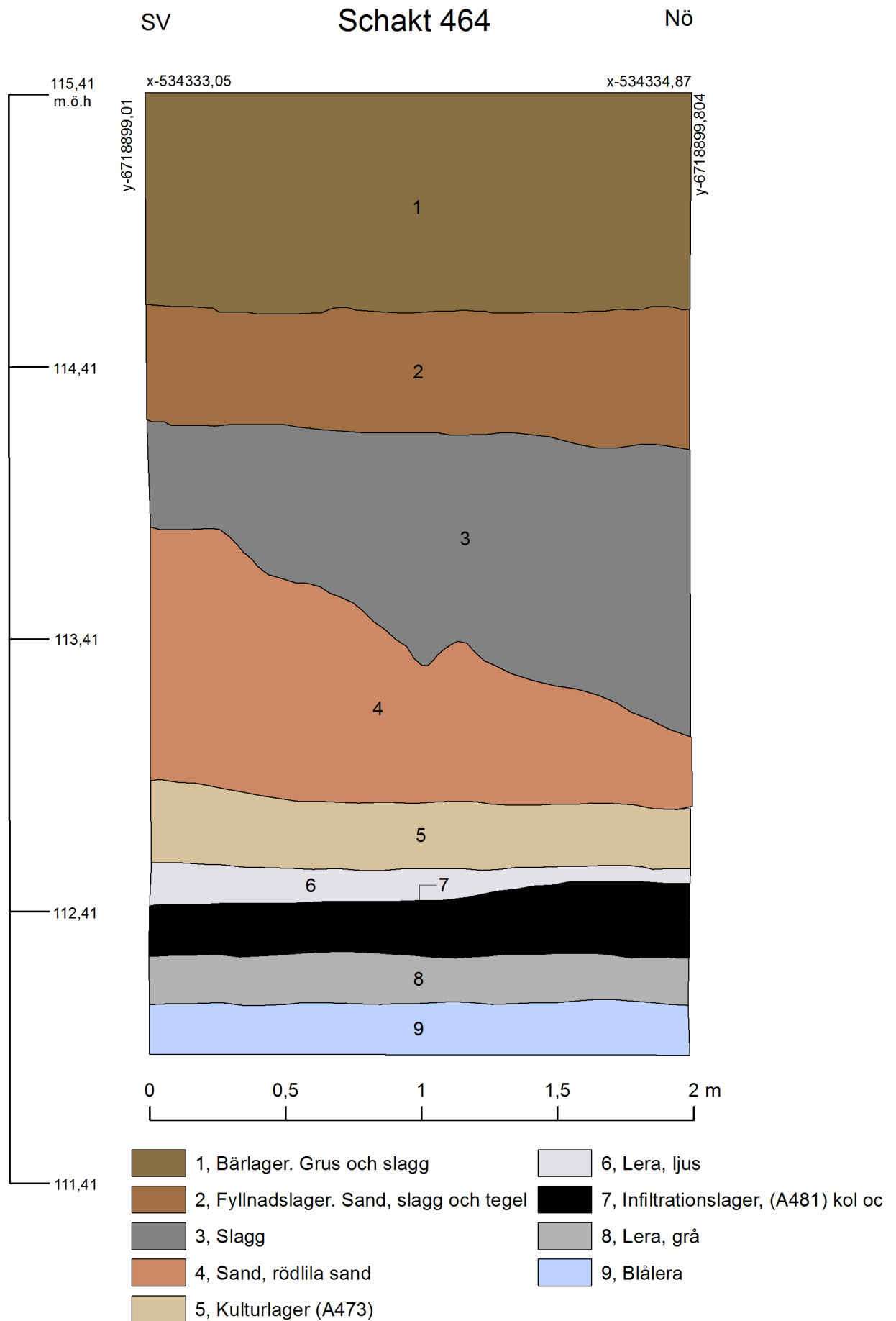
Schakt 498

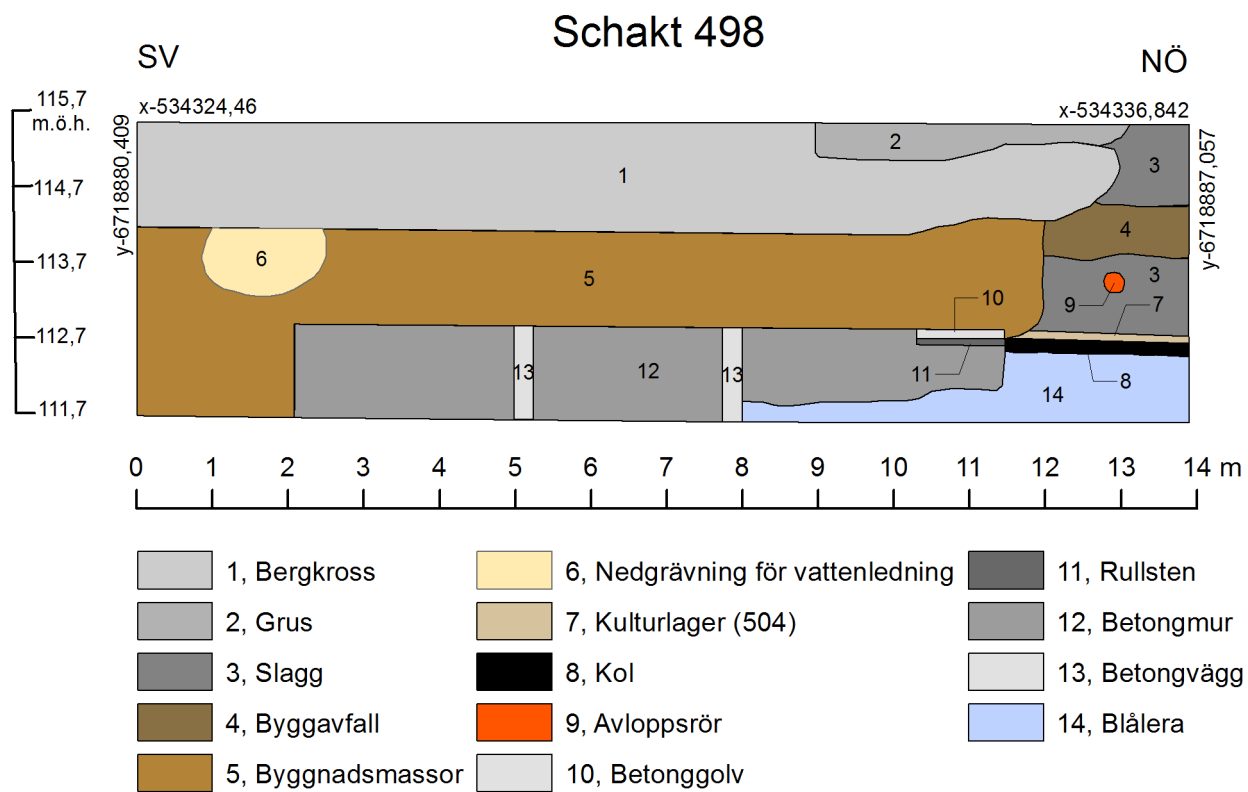
Schaktet var 3,6x17,5 (nordöst–sydväst) meter stort och 4 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets västra del. Under den grusiga ytan fanns ett 1,5 meter tjockt lager med bergkross. Längre österut var lagret 1 meter tjockt och överlagrades av ett 0,2–0,5 meter grusigt lager. Öster om bergkrossen och gruset vidtog ett 1,1 meter tjockt slagglager, som följdes av ett 0,6 meter tjockt lager byggavfall som i sin tur överlagrade ytterligare ett metertjockt lager slagg. Slagglagren och byggavfallet fanns endast i schaktets östra del. Dessa lager täckte ett 0,1 meter tjockt kulturlager (A504) följt av ett 0,1 meter svart, lerigt och koligt lager. På 3 meters djup fanns den orörda blåleran.

Väster om ovan nämnda lager, under bergkrossen, fanns ett lager med byggavfall, krossad betong. Längst i väster var det 2,5 meter tjockt och gick ned i blåleran. I övrigt var lagret 1,3 meter tjockt och täckte betongmurar och betongväggar samt en del av ett betonggolv. Betongmurarna fortsatte ned i blåleran.

Figur 13a–b (hela uppslaget) Sektionsritningar schakt 464, långsidan respektive kortsidan. Skala 1:50.

Figur 14. Sektionsritning schakt 498. Skala 1:20.

Figur 15. Här ses omfattningen av den påförda bergkrossen samt delar av de gjutna grunderna mot schaktets botten. Foto av Arkeologgruppen AB.

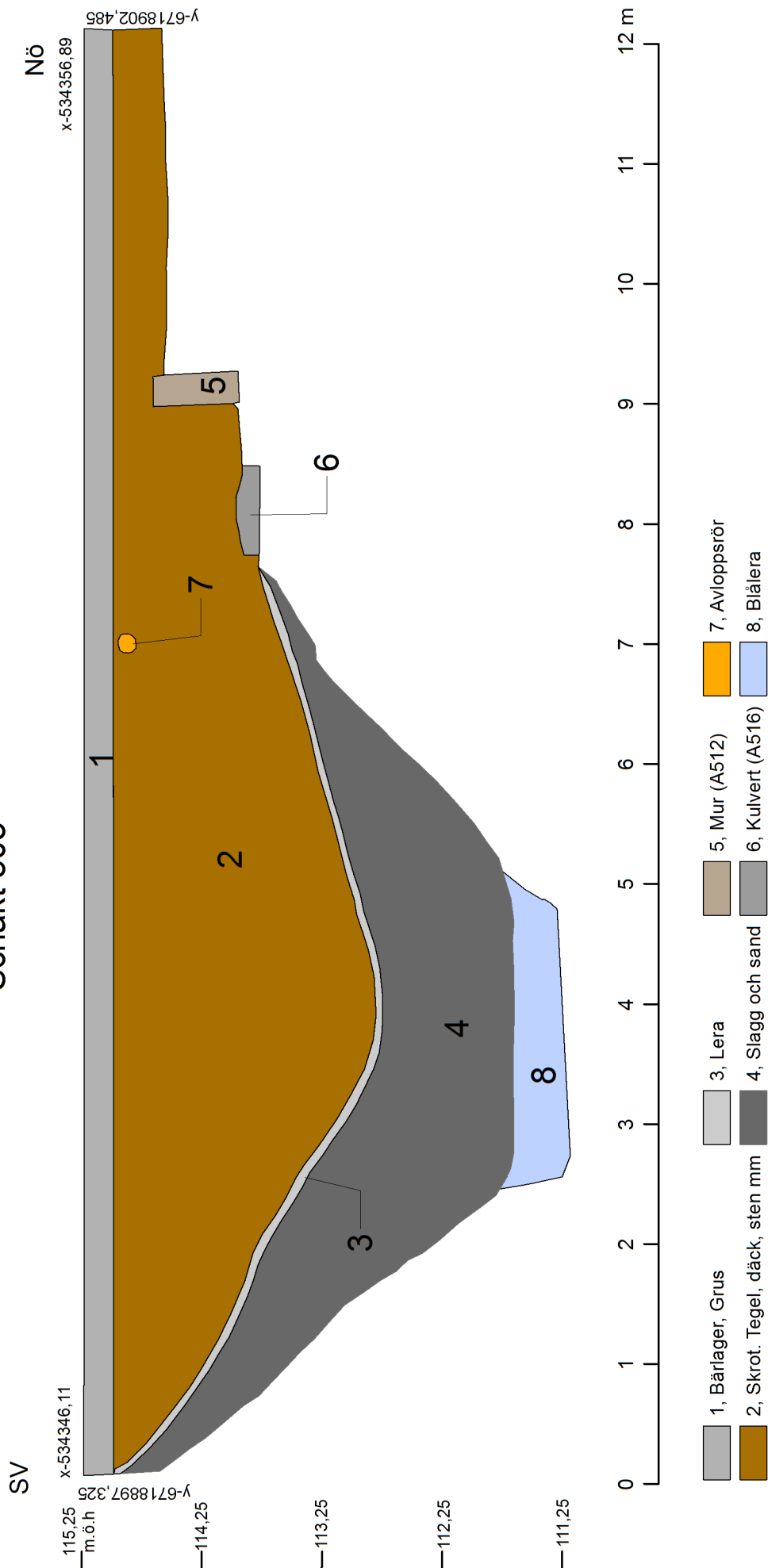
Figur 16. Mur och kulvert i schakt 508. Foto av Arkeologgruppen AB.

Schakt 508

Schaktet var 2,2–2,8x13,5 (nordöst-sydväst) meter stort och 4 meter djupt. Det låg i östra delen av undersökningsområdet. Stratigrafiskt fanns överst 0,2 meter grus och under detta fanns en 2,1 meter djup och omfattande nedgrävning som innehöll skrot, sand, slagg, tegel, gamla däck och stenar och en rad andra föremål. Under de dumpade soporna fanns en tunn strimma ljus lera som täckte ett omkring 1,3 meter tjockt lager slagg. Under slaggen fanns den orörda leran på 3,6 meters djup. I den östra delen av schaktet, i det skrotiga lagret fanns en kulvert (A516) på 1,2 meters djup och en mur (A512) cirka

0,5 meter öster om kulverten på ett djup av 0,5 meter. Det grävdes inte djupare vid muren och kulverten och inte heller öster om dessa, då en elledning som var i bruk påträffades på 0,7 meters djup.

Schakt 508

Figur 17. Sektionsritning schakt 508. Skala 1:50.

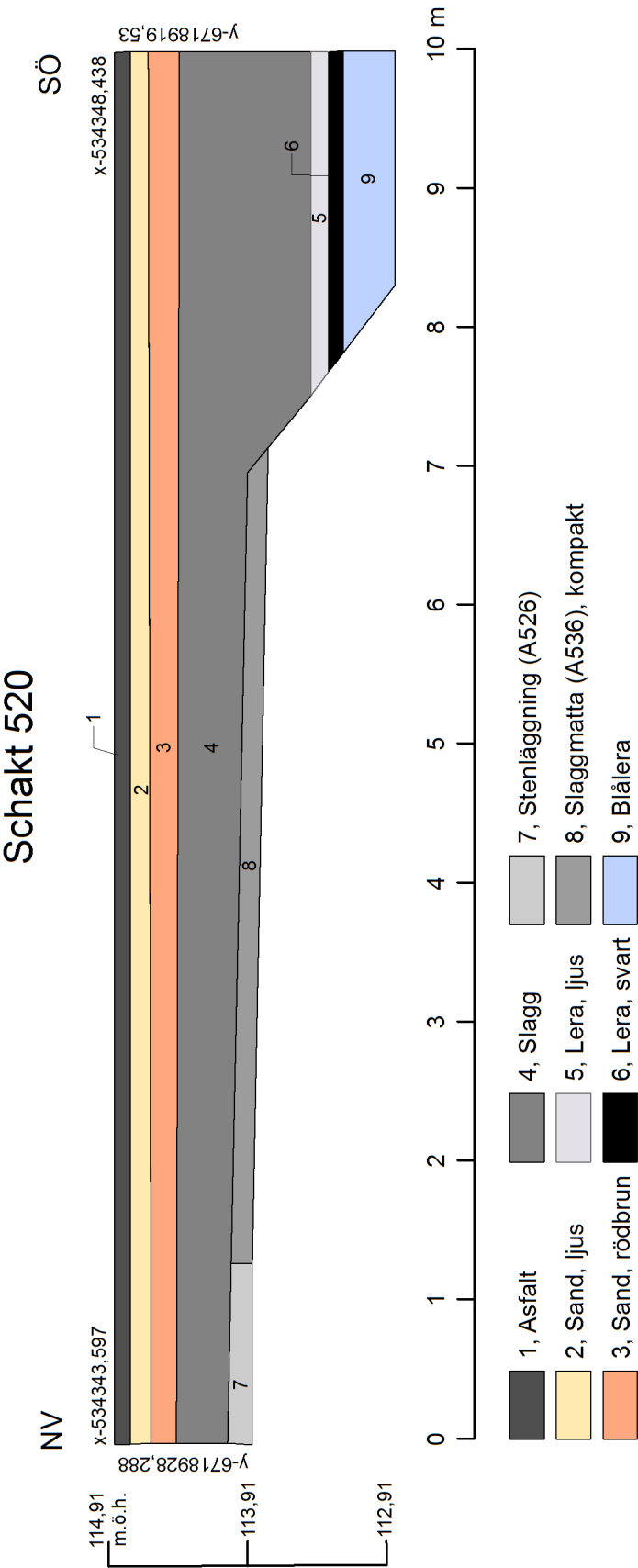

Figur 18. Del av stenläggningen A526 med till höger i bild den "slaggmatta" (A536) som omtalas i texten.

Schakt 520

Schaktet var 2,5x10,7 (nordväst-syd-öst) meter stort och 2 meter djupt. Det förlades till undersökningsområdets nordöstra del. Under två lager asfalt vidtog ett 0,1 meter tjockt lager ljus sand följt av 0,15 meter rödbrun sand. Därunder fanns 0,3–0,9 meter slagg. Slaggen gick djupare i den sydöstra delen, där den överlgrade 0,1 meter ljus lera följt av ett 0,1 meter svart lera. Det senare innehöll organiskt material samt små mängder slagg. Därunder fanns orörd lera på 1,7 meters djup. I den nordvästra delen, under slaggen, fanns en 1,3x2 meter stor stenläggning (A526) som fortsatte in i schaktets

nordöstra kant. Stenarna var mellan 0,08–0,15 meter stora. Sydväst om stenläggningen fanns en hård yta sammansatt av mindre slaggstycken, en "slaggmatta" (A536).

Figur 19. Sektion schakt 520. Skala 1:50.

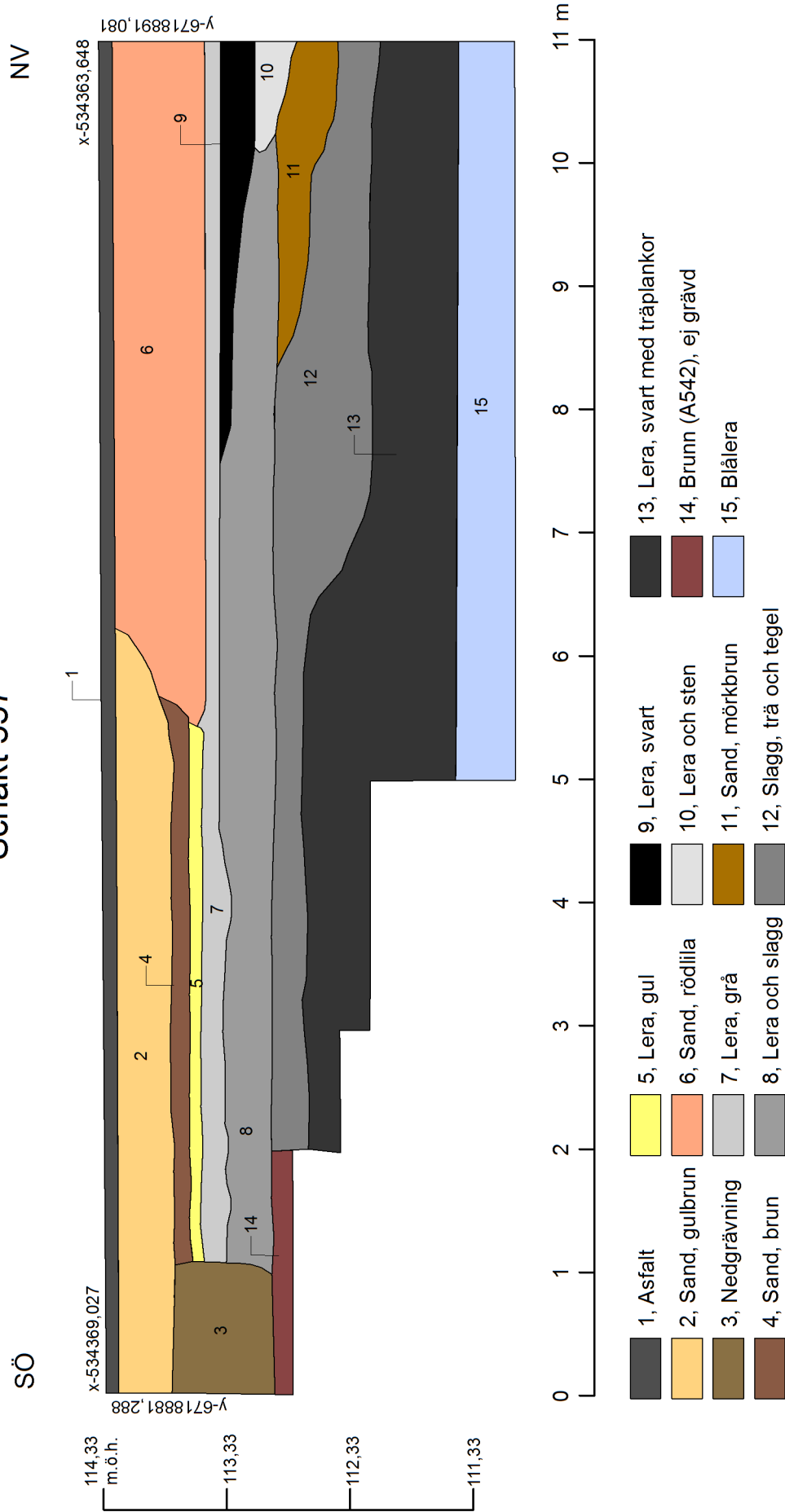
Figur 20. Den mörkfärgade runda ytan i schakt 557 som har tolkats som en eventuell brunn, A542. Foto av Arkeologgruppen AB.

Schakt 557

Schaktet var 2,5x13,3 (nordväst-syd-öst) meter stort och 3,4 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets sydöstra del. Under den översta asfalten fanns 0,7 meter rödlila sand i den nordvästra delen av schaktet, i den sydöstra halvan fanns ett 0,4 meter tjockt lager gulbrun sand överlagrande 0,1 meter brun sand och 0,1 meter gul lera. Därunder fanns ett 0,1–0,2 meter tjockt lager grå lera, detta fanns också under den rödlila sanden i nordvästra delen av schaktet. Därunder fanns ett omkring 0,4 meter tjockt lager med slagg och lera i större delen av schaktet. Omkring 1 meter in från den nordvästra schaktgränsen avtog det leriga slagg-lagret. Där överlagrades det delvis av

0,1–0,25 meter svart lera. Ytterst i kanten fanns ett 0,25 meter tjockt lager med ljus lera och sten under den svarta leran. I den sydöstra delen av schaktet, under det översta sandlagret fanns en 0,75 meter djup nedgrävning som skar genom flera lager. Under nedgrävningen fanns en mörkfärgad yta efter en brunn (A542). Under det 0,4 meter tjocka ler- och slagglagret fanns 0,2–0,75 meter ren slagg följt av 0,7–1,2 meter svart lera med en del trärester. Botten fanns 2,9 meter under dagens marknivå.

Schakt 557

Figur 21. Sektion schakt 557. Skala 1:50.

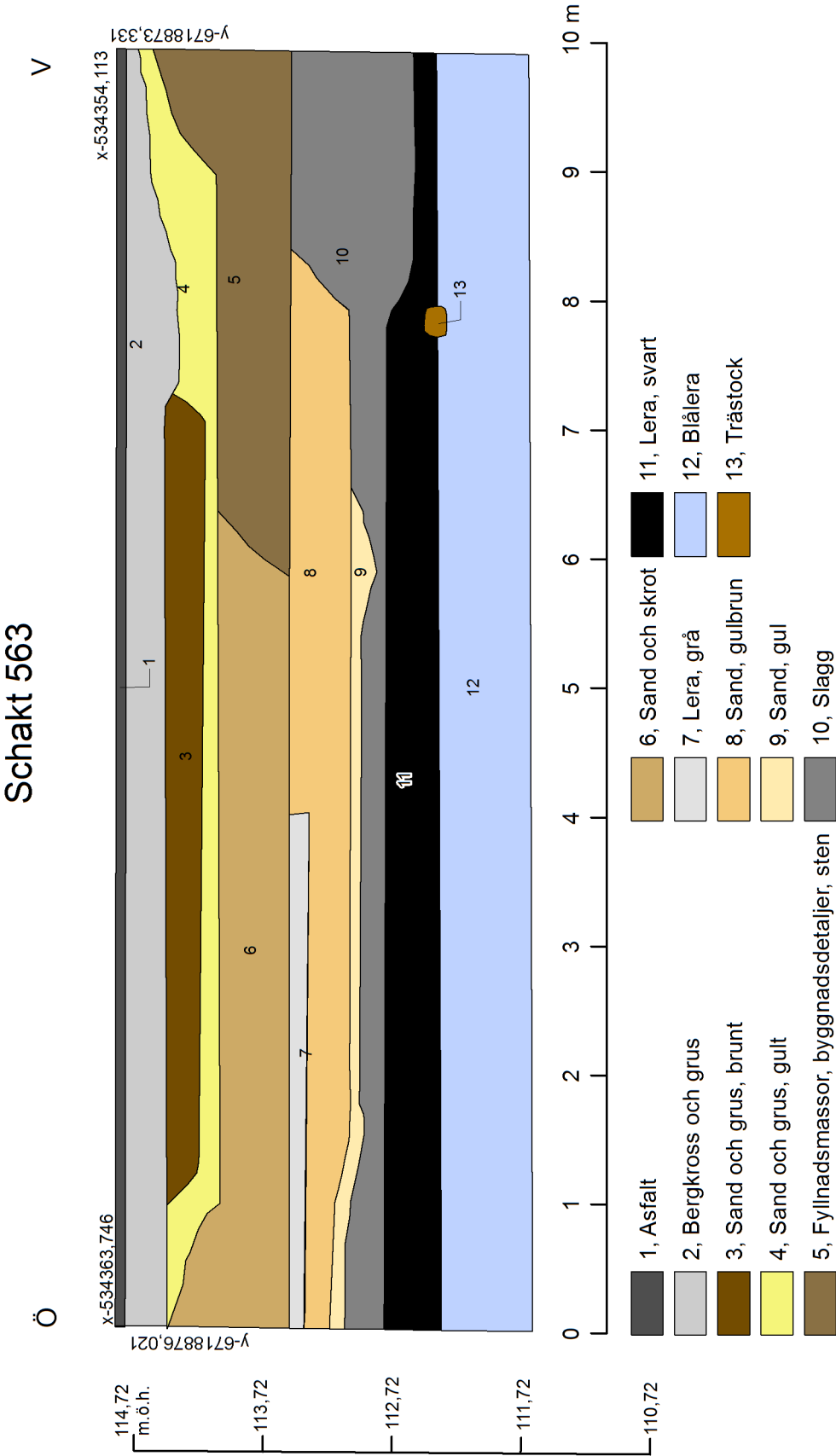
Figur 22. Den kistliknande träkonstruktionen A569, i schakt 563. Foto av Arkeologgruppen AB.

Schakt 563

Schaktet var 2,9x13 (väst-öst) meter stort, 3,25 meter djupt och grävdes i södra delen av undersökningsområdet. Under asfalten fanns 0,1–0,4 meter bergkross och grus följt av ett 0,3 meter tjockt lager innehållande brun sand och grus. Detta täckte ett 0,1–0,4 meter tjockt lager gul sand blandat med grus.

Därefter följde två lager som var 0,5–1 meter tjocka, de låg intill varandra, men skiljde sig något i innehåll, båda var sandiga och innehöll mycket skrot och byggnadsmaterial, men i den västra delen fanns mer byggavfall och stora stenar. Under avfallslagret fanns ett 0,25–0,5 meter tjockt gulbrunt sandigt lager som slutade cirka 2 meter från västra schaktkanten. I öster fanns ett tunt grått lerigt lager som var 0,1 meter tjockt och skiljde avfallslagret från det sandiga lagret. Under det gulbruna sandiga lagret löpte en tunn strimma gul sand som var mellan 0,05 och 0,15

meter tjockt. Detta följdes av 0,15–0,8 meter slagg, mäktigast i västra delen. Under slaggen fanns ett svart organiskt lager med kolinslag. Lagret var mellan 0,2–0,6 meter tjockt. I lagret fanns trästockar i en kistliknande konstruktion (A569). Under fanns ett 0,7 meter svart och lerigt lager på den orörda blåleran. Blåleran låg på ett djup av 3,25 meter.

Figur 23. Sektion schakt 563. Skala 1:50.

Figur 24. Det i texten omnämnda fundamentet som återfanns i schakt 578. Foto av Arkeologgruppen AB.

Schakt 578

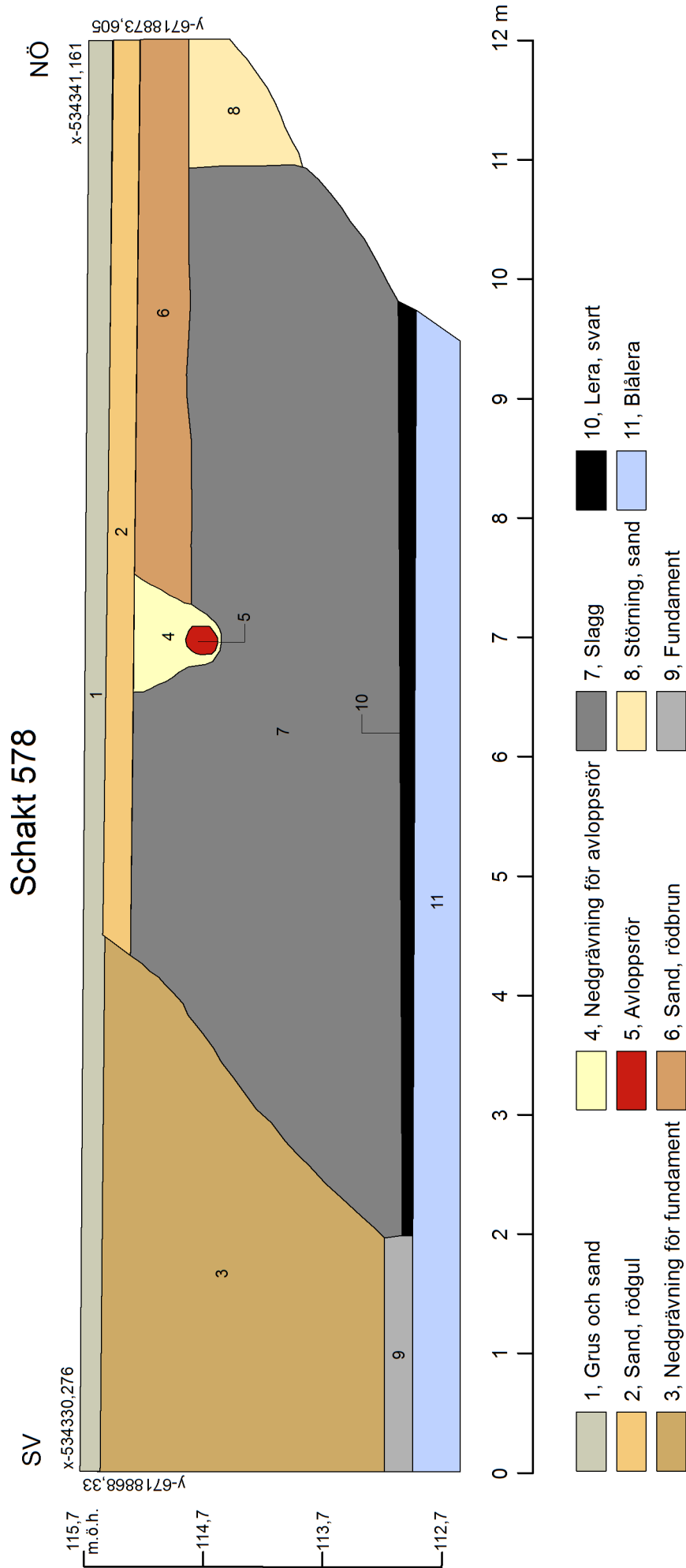
Schaktet i undersökningsområdets västra del var 3,4–4,6x13,9 (nordöst–sydväst) meter stort och 3,2 meter djupt. Överst fanns ett 0,2 meter tjockt grusigt och sandigt bärlager, som följdes av 0,2 meter rödgul sand som i den sydvästra delen avgränsades av en 2,3 meter djup nedgrävning för ett fundament. Fundamentet var 0,3 meter tjockt och låg direkt på blåleran på ett djup av 2,8 meter. Nordöst om nedgrävningen och under den rödgula sanden fanns en nedgrävning för ett avloppsrör. Nordöst om avloppsröret fanns ett 0,5 meter tjockt lager med rödbrun sand. Därunder fanns 1,7–2,2 meter slagg i hela schaktet nordöst om nedgrävningen för fundamentet. Under slaggen och nordöst om fundamentet fanns ett 0,2 meter tjockt svart lerigt lager följt av orörd blålera.

Figur 25. Saneringssand samt rör från oljetankarna i schakt 584. Foto av Arkeologgruppen AB.

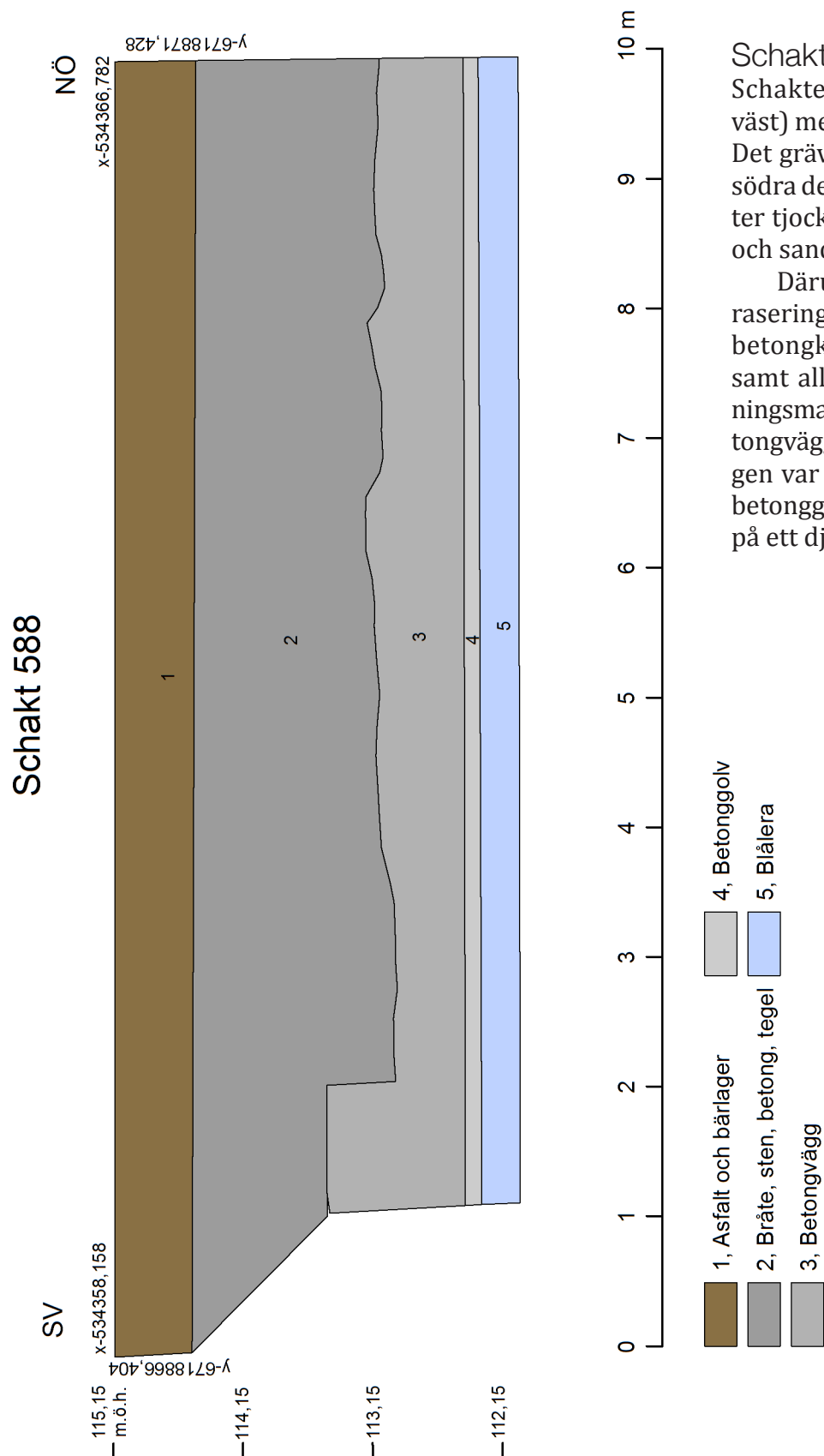
Schakt 584

Schaktet var 2,4x10,5 (nordöst–sydväst) meter stort. Det grävdes i undersökningsområdets sydvästra del. Strax under asfalten låg det saneringssand och i sanden fanns två större oljetankar och ett flertal rörledningar, varför schaktet inte grävdes djupare.

Figur 26. Sektion schakt 578. Skala 1:50.

Schakt 588

Schaktet var 2,6x11,8 (nordöst-syd-väst) meter stort och 3,15 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets södra del. Under asfalten låg ett 0,6 meter tjockt bärlager som bestod av grus och sand.

Därunder låg ett 1-1,5 meter tjockt raseringslager bestående av stenblock, betongklumpar, armeringsjärn, tegel samt allehanda byggavfall. Under rivningsmassorna fanns en delvis riven betongvägg som var 0,5-1 meter hög. Väggen var anlagd på ett 0,2 meter tjockt betonggolv. Under golvet vidtog blålera på ett djup av 2,8 meter.

Figur 27. Sektion schakt 588. Skala 1:50.

Schakt 594

Schaktet var 3,3x6 (nordväst-sydöst) meter stort och 4 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets centrala del. Schaktet låg inom ett tidigare saneringsområde och innehöll endast fyllnadsmassor och återfyllda massor. Schaktet grävdes till ett djup av 4 meter utan att bottenlera anträffades.

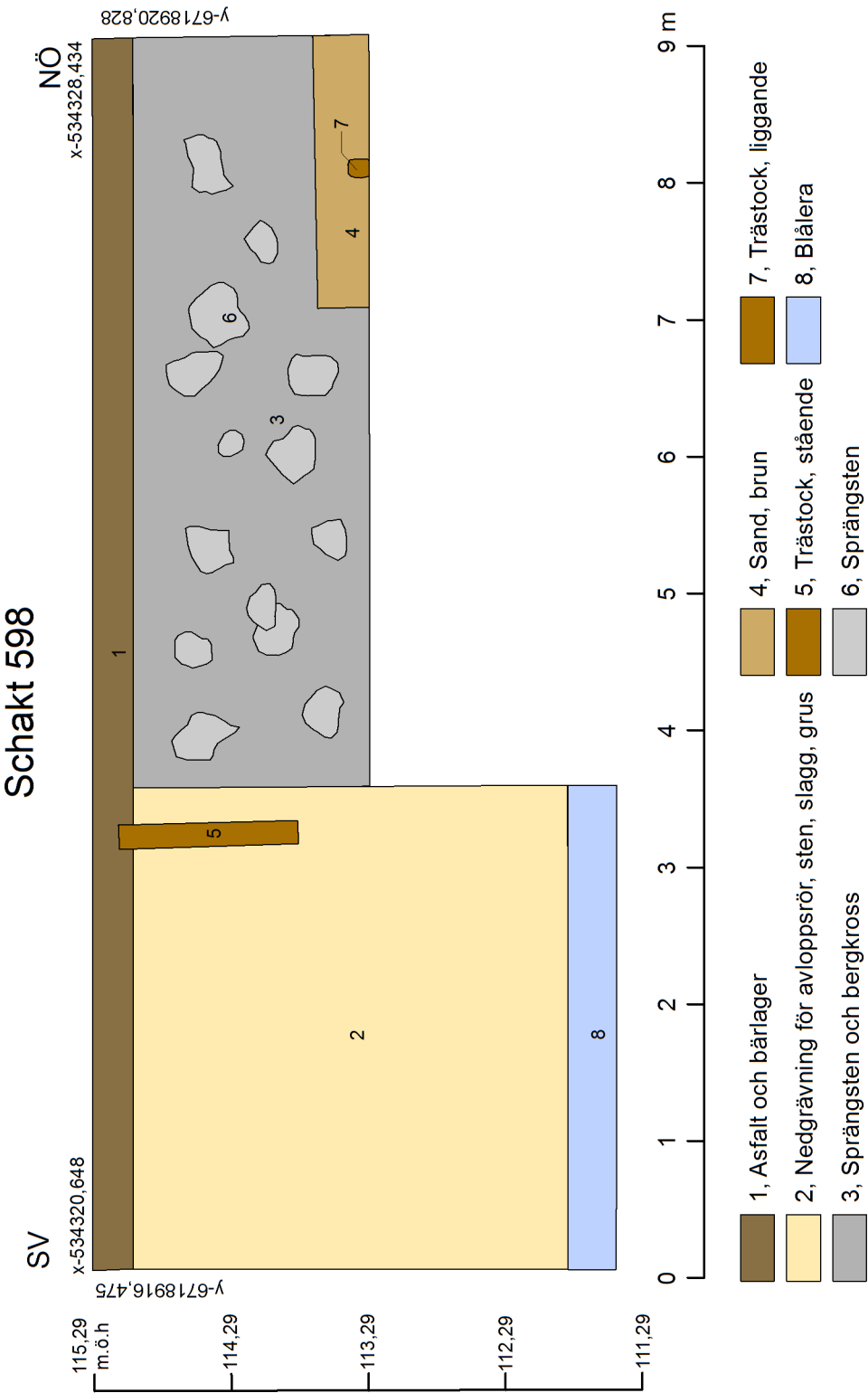
Schakt 598

Schaktet var 3x11,5 (sydväst-nordöst) meter stort och 3,8 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets norra del.

Under asfalten fanns 0,3 meter bärlager. I den sydvästra delen fanns en 3,1 meter djup nedgrävning för avloppsrör. Avloppsrören låg i botten av nedgrävningen och direkt på bottenleran 3,4 meter under marknivån. Nordöst om nedgrävningen och under bärlagret fanns fyllnadsmaterial som innehöll bergkross och sprängsten. Lagret var omkring 2 meter tjockt och täckte ett antal liggande trästockar. Stockarna låg i ett lager av brun sand. Nordväst om bergkrosset och sprängstenen samt de liggande stockarna, fanns stående stockar som sträckte sig upp till det översta bärlagret. Stockarna i nordvästra sidan var stående med liggande plank utanpå. Det var omkring 4 meter mellan träkonstruktionerna (A604). Träkonstruktionerna är rester av bäckskoning till Gruvbäcken som runnit i sydöstlig-nordvästlig riktning genom schaktet.

Figur 28. De i texten omnämnda trärester som varit kantskoningar till Gruvbäcken som återfanns i schakt 598. Träskoning kan ses i förgrunden och i mellersta delen av fotot. Längst bak ses också den stora nedgrävningen som nämns ovan. Foto av Arkeologgruppen AB.

Figur 29. Sektion schakt 598. Skala 1:50.

Figur 30. Del av den gjutna muren som varit skoning till Gruvbäcken i schakt 609. Foto av Arkeologgruppen AB.

Figur 31. Kulverterad del av Gruvbäcken i schakt 609. Foto av Arkeologgruppen AB.

Schakt 609

Schaktet var 3,3x9 (nordöst-sydväst) meter stort och 2,2 meter djupt. Det grävdes i undersökningsområdets östra del. Under asfalten fanns sand och sten. I den sydvästra delen av schaktet, på 1 meters djup fanns en mur uppbyggd av sten och murbruk (A618). Nordöst om

muren på ett djup av 1,9 meter påträffades parallellt uppbyggda "träväggar" (A613) med omkring 3 meters mellanrum. Sydväst om stenmuren fanns en kulvert på 1,6 meters djup. Schaktet grävdes inte djupare, då bäckskoningen, stenmuren och kulverten påträffades.

Kontexter

De fåtaliga kontexter av äldre karaktär, konstruktioner och lager, som fanns bevarade i området utgjordes i huvudsak av kulturlager samt träkonstruktioner. I allmänhet mycket fragmentariskt bevarade. De finns framför allt i områdets centrala del. Detta beror till stor del på att övriga ytor innehåller betydligt fler moderna nergrävningar som grundmurar, källare, oljetankar och liknande.

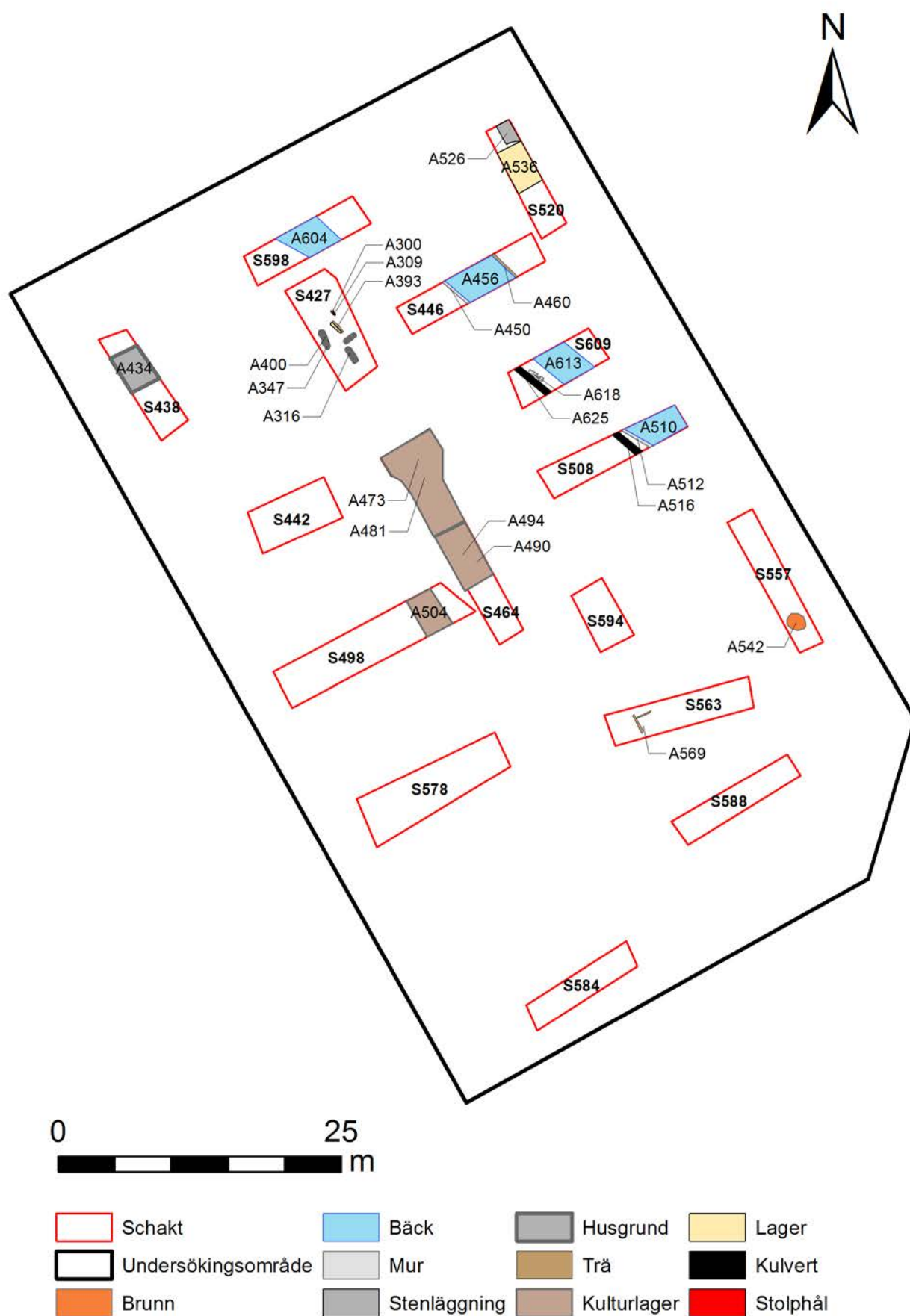
Lagren kan i allmänhet knytas till den äldsta fasen i området och återfinns på den orörda leran. Lagren innehåller en del avfall samt ris, flis, spån och kvistar, vilket delvis har tjänat som stabilisering av ytan. En del är troligen huggspån från tillverkning av de kistliknande konstruktioner som finns spridda över ytan och som har haft stabiliserande funktion. Övriga konstruktionsrester är av sten eller trä. Stenarna utgör i de få fall som de har påträffats rester efter husgrunder, troligen av mycket enkel karaktär, typ bodar. Träresterna är antingen stolpar som kan knytas till den bodbebyggelsen eller sättas i samband med den träskoning som löpt längs Gruvbäckens kant. Kontexternas antal och närmare beskrivning finns i bilaga 2.

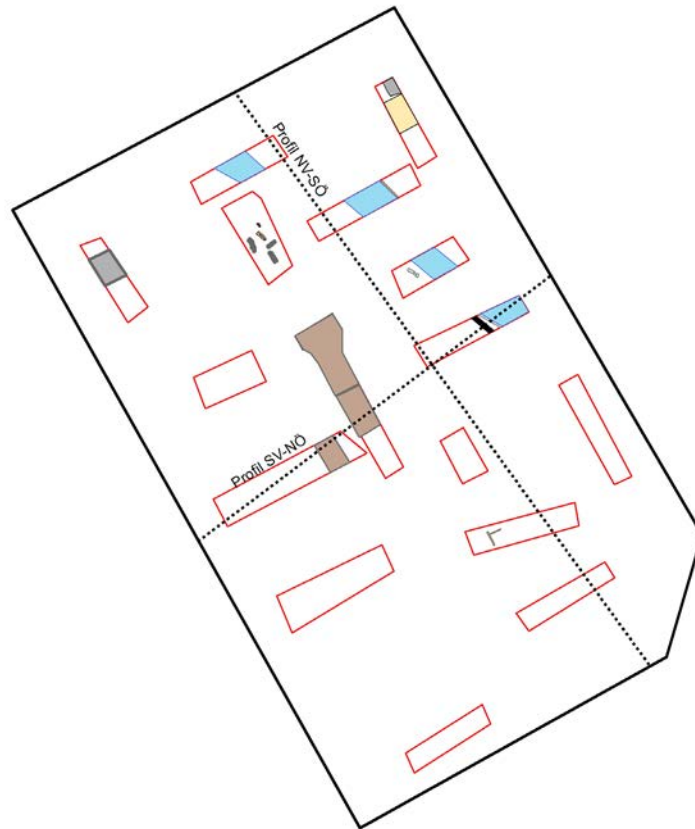
Ursprunglig topografi

Översiktsprofiler över kvarteret Teaterns nuvarande marknivå och bottenlera har tolkats i sydvästlig-nordöstlig och nordvästlig-sydöstlig riktning. Dagens marknivå sluttar svagt mot ån i sydvästlig-nordöstlig riktning och ligger mellan 115,7 meter över havet i den sydvästra delen och 114,6 meter över havet i den nordöstra delen. Den ursprungliga marknivån sluttade något mer mot ån och låg mellan 112,65 meter i den sydvästra delen och 111 meter i den nordöstra delen.

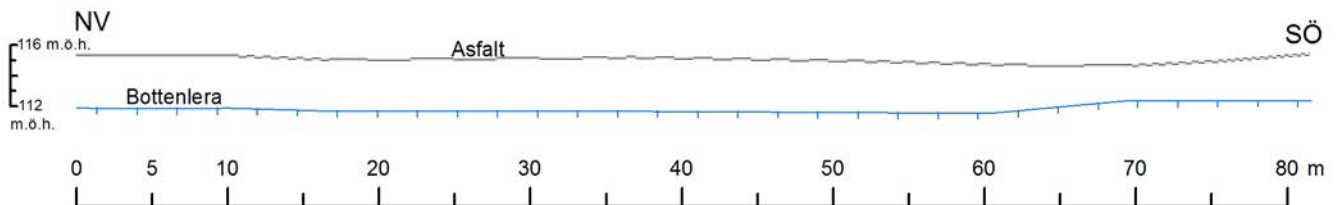
I denna bottenprofil märks också en tydlig svacka centralt i området. Det är i samma område som schaktens bottenlager i huvudsak bestod av svarta lager innehållande kvistar, spån och träflis. Troligen har det varit områden där vatten tidvis har samlats, vilket med tiden har avsatt de svarta innehållsrika lagren. Även en del av traktens hushållssopor har hamnat i det stillastående vattnet.

I nordvästlig-sydöstlig riktning var marknivån mer plan. Dagens marknivå låg mellan 115,29 meter över havet i den nordvästra delen och 115,5 meter över havet i den sydöstra delen. Även den ursprungliga marknivån var mer plan i den riktningen. Den låg på 111,79 meter i nordväst och 112,35 meter i sydöst.

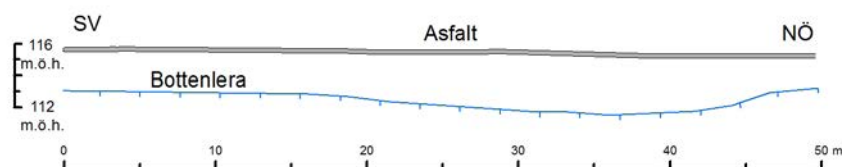

Figur 35. De streckade linjerna visar lägena för mark- och bottenprofilerna i nedan presenterade figurer.

Figur 33. Mark- och bottenprofil över ytan, nordväst-sydöst. Skala 1:500.

Figur 34. Mark- och bottenprofil över ytan, sydväst-nordöst. Skala 1:500.

Fynd

Fynden samlades in och registrerades kontextvis. De har basregistrerats avseende sakord, material, antal och liknande. Fyndmaterialet består av tretton fyndposter om sammanlagt 139 enskilda fynd. Fynden är från kulturlager A473, A400 och A504 i schakten 464 och 498, båda centralt i undersökningsytan. Generellt kan sägas att fynden är representativa för den tidigmoderna och moderna perioden. Mest frekvent var yngre rödgods, med inslag av ett fåtal poster fajans, därefter fragmenterade kritpipor. Dessutom fanns textilier och skosulor, glas, slagg och flinta. De djurben som påträffades var fåtaliga och överlag dåligt bevarade. Samtliga fynd redovisas i fyndlistan i bilaga 3. Inga fynd har valts ut för specialregistrering eller fördjupad analys. Fynden hör i huvudsak till 1700-talet.

Analyser

Totalt samlades fyra jordprover in för makrofossilanalys varav två visade sig lämpliga för analys. Proverna togs i första hand från kulturlager som bedömdes vara primär- alternativt sekundärdeponerade och som på så sätt kan återge en bild av platsens användande. Analyserna genomfördes av Stefan Gustafsson, arkeobotaniker vid Arkeologikonsult AB (bilaga 4). Analyserade prover togs ur schakt 464, kontext 481 och schakt 578, lager 10. Sammanfattningsvis visade analyserna att lagerinnehållet i schakt 481 inte kunde påvisa några frön överhuvudtaget, vilket tolkas som extremt dåliga bevaringsförhållanden eller en snabb överlagring. I schakt 578 innehöll det analyserade lagret rikligt med trärester, huvudsakligen huggspån och täljspån, antagligen från någon form av byggnadsverksamhet. I sammanhanget kommer de troligen från stolpar, kistor eller bäckskoning, vilka kan antas ha konstruerats på plats. Vad gäller fröer finns främst näringskrävande ogräs, det vill säga fuktängsväxter i det analyserade materialet. Sammansättningen tyder på en skiftande miljö, främst vad gäller fuktig mark. Slutsatsen blir att det troligen har funnits en sluttande, något torrare, betesmark intill vatten, eventuellt kan det vara den svacka som omtalas i texten ovan.

Tolkning

Inom undersökningsområdet finns endast rester eller delar av kulturhistoriskt intressanta lämningar. Det rör sig om rester av kulturlager, träkonstruktioner och Gruvbäcken. Lämningarna var till stora delar kraftigt påverkade av senare tiders byggnationer, markinstallationer och andra markingrepp. Över hela ytan fanns omfattande utfyllnads-lager som tillkommit under olika perioder. Dessa utgjordes dels av äldre slaggfyllningar, dels av mer moderna rivningsmassor. Överst täcktes hela ytan av ett bärlager till den asfalterade parkeringen.

Att skapa en överblick av undersökningsytan låter sig svårligen göras med anledning av ovanstående. Det förekom enbart enstaka och ensamliggande ytor med kulturlager eller anläggningar. Främst fanns dessa i den centrala delen av ytan. Till stor del beror de omfattande störningarna på att byggnader med källare har funnits på platsen samt att en bensinstation har funnits där. Till denna hörde en tvätthall, bensinpumpar och nergrävda cisterner samt ett i marken omfattande rörsystem. Förutom bensinstationens cisterner hittades ytterligare ett flertal nergrävda oljetankar i området. Bensinstationen avetablerades år 2008 och revs under tidigt 2010-tal. I samband med rivningen sanerades delar av ytan. Arbetet finns redovisat i Dalarnas museum Rapport 2011: 324/11.

De fynd som återfanns låg i de centrala kulturlagren. I kulturlager 473 hittades bland annat en kritpipa. Kritpipan med dekoren krönt vapen med "Världsklotet" var tillverkad av Anders Öhrnbeck, verksam i Stockholm mellan åren 1751-1760 (bedömning av Arne

Figur 35. Kritpipa, Anders Öhrnbeck, verksam i Stockholm mellan åren 1751-1760.

Åkerhagen). Den keramik som hittades kan dateras till sent 1600-tal och 1700-tal; detta gäller både det rödbrännande godset som fajansen. De fåtaliga glas som togs tillvara hör till andra halvan av 1700-talet.

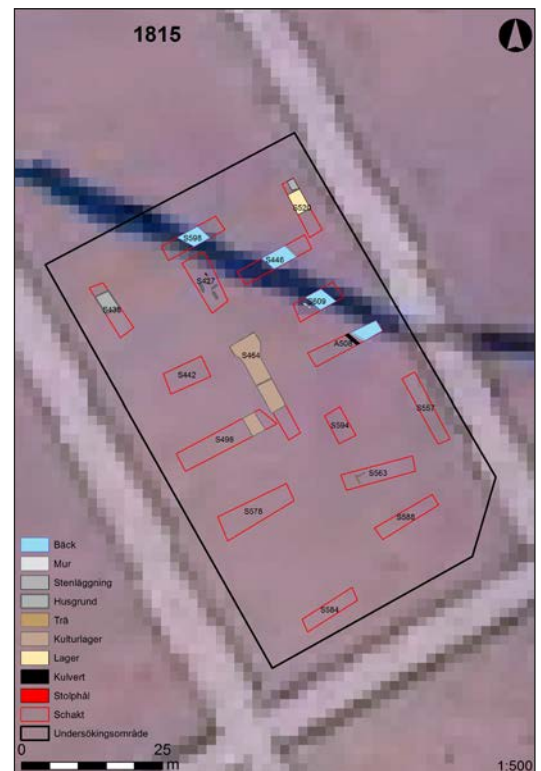
I kulturlager 473 fanns textilier av olika sorter, bland annat märks ett stycke mönstervävd jaquard i lin. Det fanns flera bitar kypert i ull, med bland annat bruten kypert. Även olika tyger i tuskaftsteknik, främst i ull, men även ett stycke i lin och ett i bomull, dessutom fanns ett stycke tuskaft med inslagsrips. Utöver detta fanns ett par tygstycken av maskinstickad tricot i ull varav en bit hade avigsidan ut och var dekorerad med remsor av ylle.

Figur 37. Textilier i olika tekniker. Foto av Arkeologgruppen AB.

Gruvbäcken som finns i det äldre kartmaterialet synes ha runnit diagonalt genom kvarterets nordöstra del. När schakten 508, 609, 446 och 598 grävdes frilades det uttorkade vattenflödet. Det kunde snabbt konstateras att bäckens flöde stämde väl med det äldre kartmaterialet. Bäckens kantades av en dåligt bevarad bäckskoning i form av stående och liggande trästockar, och i ett fall med liggande träplank utanpå de stående stockarna, samt betongmurar som gjutits vid sidan om den äldre bäckskoningen. Under senare tid har bäcken kulverterats. Delar av kulverten frilades i schakt 508 och 609 och den låg där direkt väster om den äldre bäckskoningen. Kulverten var vid undersökningstillfället uttorkad.

Figur 38. Gruvbäckens flöde enligt 1815 karta samt dess sträckning i förundersökningens schakt.

Schakt 442 och 498 grävdes i området där teaterbyggnaden och bensinstationen har legat. De betongmurar och golv som återfanns i schakten tillhörde teaterns källare. Schakt 427 grävdes där bensinstationens tvätthall har funnits och där fanns en modern källargrund som har tolkats höra till tvätt-hallen. I samma schakt fanns två stolphål (A300, A309), en trästock (A393), och en stenrad (A347). Samtliga anläggningar kunde knytas till ett kulturlager (A400). I kulturlagret fanns fynd av rödgods som kunde dateras till sent 1600-tal och 1700-talets första halva. Vad träresterna representerade kunde inte avgöras, stenraden var tämligen gles och kan inte med säkerhet bestämmas till att ha varit syllstenar.

I schakt 520 hittades en stenläggning (A526) och en hård yta av slagg, (A536). Dessa två lämningar var förhållandevis intakta. De låg tämligen ytligt och kunde inte knytas till några lager eller andra strukturer. Fynd fanns inte, så en datering låter sig inte göras. Möjligen ska de knytas till de lämningar som finns i grannfastigheten i norr, där lagerbild och lämningar var i betydligt bättre skick enligt den förundersökning som gjordes år 1989.

De träkonstruktioner som hittades fanns mot den absoluta botten, i princip direkt ovan orörd lera; det var löst liggande timmer eller timmer ingående i kistliknande konstruktioner. Deras läge indikerar ett stabiliserande syfte av olika fyllnadsmassor innan området tas i anspråk för den första bebyggelsen eller verksamhet.

Sammanfattningsvis kan sägas att en betydande del av arbetsområdet har skadats av den rikliga mängden sentida nergrävningar. Endast sporadisk

förekomst av lager, konstruktioner, anläggningar eller andra strukturer av äldre slag finns bevarade. Av topografiska inslag finns Gruvbäckens uttorkade botten och dess kantskoning var synlig i flera schakt. Den borde, vid en eventuell fortsättning, kunna följas i sitt ursprungliga flöde inom den del som berörs i detta projekt. Bottentopografin visar att området har sluttat svagt mot ån och att det ganska centralt i området har funnits en svacka med ibland stillastående vatten som skapat svarta feta lager innehållande kvistar och ris samt hugg- och täljspån vid timmerbearbetning för stolpar och kistor. Troligen har dessa konstruktioner haft stabiliserande funktioner, i syfte att förhindra att utfyllnader kommit i rörelse.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Förundersökningens syfte var att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning samt att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges. Efter att undersökningen har genomförts kan konstaterats att förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder har fastställts. En bedömning av anläggningsförekomst och deras typ, antal och ålder har gjorts. Fyndfrekvens och bevarandegrad har fastställts likaså har de olika aktiviteter som ligger bakom de olika strukturerna fastställts. Inga betydande avvikelser gjordes från undersökningsplanen eller från den upprättade kostnadsberäkningen.

Referenser

Tryckta källor

- Ahlberg, N. 2005. *Stadsgrundningar och planförändringar. Svensk stadsplanering 1521–1721*. Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria 2005:94. Västerås 2005.
- Bergold, H. & Grälls, A. 1989. Rapport. *Arkeologisk förundersökning kv Teatern nr 6, Falun, Dalarna*. Riksantikvarieämbetet, Byrån för Arkeologiska Undersökningar. Stencil.
- Carlsson, E. 2005. Rapport. *Arkeologisk schaktövervakning vid markarbeten i kvarteret Västra Falun i Falu stad och kommun, dnr 115/05*. Dalarnas museum. Stencil.
- Carlsson, E. & Lindberg, K-F. 2010. *Arkeologisk förundersökning. Egnellska tomten, stadslager i kv Västra Falun 15, RAÄ 68, Falu stad och kommun, Dalarna*. Dalarnas museum arkeologisk rapport 2010:16. Falun.
- Grälls, A. & Holmström, M. 1989. Rapport. *Dalarna, Falun, Kvarteret Bergsfogden nr 10 och kvarteret Bergshauptmannen nr 9, arkeologisk undersökning 1988*. Riksantikvarieämbetet, Byrån för Arkeologiska Undersökningar. Stencil.
- Hildebrand, K-G. 1946. *Falu stads historia till år 1687*. Falun.
- Lögdqvist, A. 2005. Rapport. *Arkeologisk schaktövervakning i samband med omläggning av VA-ledningar i Engelbrektsgatan, RAÄ 68, Falu stad och kommun*. Dalarnas museum dnr 141/05. Stencil.
- Sahlström, N. 1961. *Stadsplaner och stadsbild i Falun 1628-1850*. Falun.
- Sandberg, F. 2011. *Teatern 11 – Arkeologisk förundersökning*. Rapport 2011: 324/11. Dalarnas museum. Falun.
- Sundström, K. & Olsson, D.S. 1988. *Husen berättar. Bevarandeplan för Falu innerstad*. Dalarnas museums serie av rapporter:16. Falun.
- Östberg, A. 1967. *DET GAMLA FALUN-i ord och bild*. Falun.

Fyndbedömning

Bedömningen av kritpipor har gjorts av Arne Åkerhagen.

Tekniska och administrativa uppgifter

Landskap	Dalarna
Län	Dalarna
Kommun	Falun
Socken	Falun
Fastighet	Teatern 11
Fornlämningsnummer	Falun 68:1

Projektledning	Helmut Bergold
Personal	Helmut Bergold Madeleine Forsberg Annica Ramström

Undersökningstid	2015-10-26 till 2015-11-10
Exploateringsyta	4 100 m ²
Undersökt yta	600 m ²
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Länsstyrelsens diarienummer
431-9149-2015

Arkeologgruppens projektnummer
2015_67

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Fynd 1–13 förvaras hos Arkeologgruppen AB i avvaktan på fyndfördelning.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
427	10,25x 3,5-4 (NV-SÖ)	2,8	Schaktet grävdes i undersökningsområdets norra del. Under den grusiga ytan fanns ett omkring 0,7 meter tjockt fyllnadslager som innehöll raseringsmassor sammansatt av betong, sten och grus. Under detta fanns ett omkring 0,5 meter tjockt fyllnadslager med gul sand, grus och slagg följt av ett 0,3-0,6 meter tjockt lager slagg. I schaktets södra del fanns en källargrund (A316) på ett djup av 1,6 m. Grunden var fylld med betong, slagg, trä, tegel, sten och sand, och på cirka 2,5 meters djup fanns källarens betonggolv. Grundens väggar och källargolvet gick ned i den sterila leran som fanns på 2,7 meters djup. Norr om källargrunden låg ett 0,1-0,2 meter tjockt lerigt och sandigt kulturlager (A400) som innehöll kol och sot. Därunder kom ett omkring 0,3 meter tjockt fyllnadslager som innehöll lera, slagg och sand följt av ytterligare ett 0,1 meter tjockt slagglager på den orörda leran. Ungefär 1,4 meter under marknivå fanns två bevarade stolpar (A300 och A309) i norra delen av schaktet. Stolparna var avbrutna av fyllnadslagret i schaktet och nedgrävda i kulturlagret (A400). En trädstock (A393) låg i kulturlagret. I schaktets västra del påträffades en stenrad (A347) i kulturlagret (A400). Stenraden låg i nord-sydlig riktning och var 2 meter lång bestående av 4 stycken glest anlagda stenar. I västra delen av schaktet grävdes inte till botten då elledningar påträffades. Vid cirka 2,2 meters djup började schaktet ta in vatten. Inga fynd gjordes.	A300 A309 A316 A347 A393 A400
438	10x2,7 (NV-SÖ)	2,1	Schaktet grävdes i undersökningsområdets nordvästra del. I schaktets södra del hittades en oljetank på 0,2-0,3 meters djup. Tanken sträckte sig 0,3 meter norrut från den sydligaste kanten och det grävdes inte djupare i den delen. 0,5 meter norr om tanken låg en betongvägg (A434) som gick i östvästlig riktning tvärs över schaktet. Norr om betongväggen var schaktet fyllt med dumpmassor ner till ett djup av 1,8 meter där ett betonggolv till en källaren hittades. Golvet grävdes bort och under fanns ett stenfundament som var 0,4 meter tjockt. Under fundamentet fanns ett 0,2 meter tjockt svart lager med en blandning av lera, slagg och organiskt material såsom pinnar och flis. Därunder fanns blålera. Vid ett djup av 2,1 meter började schaktet ta in vatten.	A434

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
442	8x4 (NÖ-SV)	3,4	Schaktet grävdes i undersökningsområdets västra del. Under ett 1,2 meter tjockt lager av bergkross hittades en vägg och betonggolv till en källare. Under golvet fortsatte väggen ner till ett djup av 2,2 meter där det funnits ytterligare en källare som saknade golv. På 3,4 meters djup fanns orörd blå lera.	
446	13,6x2,9 (NÖ-SV)	4	Schaktet grävdes i undersökningsområdets norra del. Under den grusiga ytan fanns ett omkring 1 meter tjockt fyllnadslager följt av ett slagglager som var mellan 0,3-1 meter tjockt. Under slaggen låg ytterligare ett omkring 0,5 meter tjockt fyllnadslager och trasigt taktegel. Under det låg ett 2,3 x 2,9 meter stort lager med träkol som var cirka 0,2 meter tjockt. Träkolslagret låg på ett lager röd slamsand. Slamsanden låg mellan några trädstockar (A460) i schaktets östra del och en betongmur (A450) i schaktets västra del, och utgjorde en del av gruvbäcken. Betongmuren (A450) låg på ett djup av 1,1 meter gick ned i blåleran på ett djup av 2,6 meter. Väster om betongmuren var det stört av fyllnadsmassor och en nedgrävning för en borttagen cistern. Under platsen för cisternen fanns rester av ett modernt sågat trägolv följt av ett 0,1 meter tjockt lerlager med kvistar. Nedgrävningen fortsatte ned i blåleran. Gruvbäcken togs endast fram i plan. I den norra delen av schaktet mot den östra kortsidan fanns en djup grop som var omkring 2x2 meter stor. Gropen gick från schaktets yta ned till blåleran i botten och innehöll sand, betongklumpar samt en modern trasig dagvattenbrunn.	A450 A456 A460

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
464	19,5x3-5 (Ö-V)	3,7	Schaktet grävdes i undersökningsområdets centrala del. Det grävdes till en början i SV-NÖ riktning till en längd på 5 meter. I den östra delen av det schaktet hittades en dagvattenbrunn på ett djup av 1,8 meter och schaktningen stoppades i den riktningen. Från mitten av det schaktet drogs istället ett 19,5 meter långt schakt i NV-SÖ riktning. Det nya schaktet blev då 19,5 x 3-5 meter stort och 3,7 meter djupt. Under den grusiga ytan fanns ett omkring 0,5 meter tjockt lager av bergkross som löpte från schaktets södra kant och 6 meter norrut. Under bergkrossen låg ett 0,25 meter djupt rödlila sandigt lager som innehöll slagg följt av ett 0,05-0,25 meter tjockt lager grå sand som även innehöll slagg. Från den södra kanten och en meter norrut under den gråa sanden med slagg låg ett 0,2 meter djupt fyllnadslager som innehöll sand, lera och tegelkross. Norr om det övre lagret med bergkross låg ett 0,5-1,1 meter tjockt lager med ren slagg. Slaggen gick även in under bergkrossens norra del cirka 2 meter söderut. Under de ovannämnda lagren låg ett 0,05 meter tjockt kulturlager (A490) som löpte längs hela schaktet följt av ett 0,05 meter tjockt utjämningslager av grå lera (A494). Kulturlagret och det leriga lagret var genomgrävda en bit in från den södra delen av schaktet av den ovanliggande gråa sanden som innehöll slagg. Under det låg ytterligare ett rent slagglager som löpte längs hela schaktet. Slagglagret var 0,9 meter tjockt i den norra delen, därunder låg ytterligare ett kulturlager (A473) som endast grävdes i den norra delen (i ursprungsschaktet). Kulturlagret var där 0,25 meter tjockt och innehöll tyg, keramik, glas och kritpipor med mera. Under kulturlagret låg ett 0,1 meter tjockt lager med ljus lera följt av ett 0,2 meter tjockt lager (A481) med svart, lerig och sotig fyllning som innehöll slagg och träflis. Därunder låg ett 0,15 meter tjockt lager med grå lera som låg på blåleran. Kulturlagret (A473) sträckte sig omkring 11 meter ut från den norra schaktväggen och söderut. Söder om lagret fortsatte det överliggande slagglagret djupare. Där grävdes en grop genom slaggen för att nå den sterila blåleran. Slagglagret var där 2,2 meter tjockt när det nådde blåleran som låg på ett djup av 3,5 meter.	A473 A481 A490 A494

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
498	17,5x3,6 (NÖ-SV)	4	Schaktet grävdes i undersökningsområdets västra del. Under den grusiga ytan låg ett 1,5 meter tjockt lager av sprängsten. Längre österut var lagret 1 meter tjockt och överlagrades av ett grusigt lager som var 0,2-0,5 meter tjockt. Öster om bergkrossen och gruset låg ett 1,1 meter tjockt slagglager. Följt av ett 0,6 meter tjockt lager byggavfall och därunder ännu ett 1 meter tjockt lager slagg. Slagglagren och byggavfallet låg endast i den östra delen av schaktet, och under det låg ett 0,1 meter tjockt kulturlager (A504) följt av ett 0,1 meter tjockt svart, lerigt och koligt lager, därunder kom blåleran på ett djup av 3 meter. Väster om de ovannämnda lagren, under bergkrossen, låg ett lager med trasiga byggnadsmassor som innehöll krossad betong. Längst i väster var det 2,5 meter tjockt och gick ned i blåleran. I övrigt var lagret 1,3 meter tjockt och överlagrade betongmurar med tillhörande betongväggar samt en del av ett betonggolv. Golvet låg över den östligaste delen av betongmuren med ett tunt rullstenslager under. Betongmurarna fortsatte ned i blåleran.	A504
508	13,5x 2,2-2,8 (NÖ-SV)	4	Schaktet grävdes i undersökningsområdets östra del. Under det 0,2 meter tjocka lagret grus låg en 0,4-2,1 meter djup nedgrävning med skrot innehållande sand, slagg, tegel, gamla däck och sten med mera. Därunder låg en tunn strimma ljus lera som täckte ett omkring 1,3 meter tjockt lager slagg. Slagglagret grävdes igenom för att hitta den sterila lera som låg på ett djup av 3,6 meter. Öster i schaktet, i det skrotiga lagret kom det fram en kulvert (A516) på 1,2 meters djup och en mur (A516) cirka 0,5 meter öster om kulverten som låg på ett djup av 0,5 meter. Det grävdes inte djupare vid muren och kulverten och inte heller öster om dessa då en elledning som var i bruk låg där på 0,7 meters djup.	A512 A516

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
520	13,3x2,5 (NV-SÖ)	2	Schaktet grävdes i undersökningsområdets nordöstra del. Under två lager asfalt låg ett 0,1 meter tjockt lager med ljus sand följt av ett 0,15 meter tjockt lager med rödbrun sand. Därunder låg ett 0,3-0,9 meter tjockt lager med slagg. Slaggen gick djupare i den sydöstra delen där den låg på ett 0,1 meter tjockt lager ljus lera följt av ett 0,1 meter tjockt lager med svart lera som innehöll organiskt material och lite slagg som i sin tur låg på blåleran på ett djup av 1,7 meter. I den nordvästra delen under slaggen låg en 1,3 x 2 meter stor stenläggning (A526) som fortsatte in i schaktets nordöstra kant. Stenarna var mellan 0,08-0,15 meter stora. Sydväst om stenläggningen, under den lösa slaggen låg en hård "slaggmatta" (A536). Stenläggningen och "slaggmattan" fick ligga kvar.	A526 A536
557	13,3x2,5 (NV-SÖ)	3,4	Schaktet grävdes i undersökningsområdets sydöstra del. Under ett lager asfalt låg ett 0,7 meter tjockt lager rödlila sand i den nordvästra halvan av schaktet, i den sydöstra halvan låg ett 0,4 meter tjockt lager gulbrun sand följt av ett 0,1 meter tjockt lager brun sand och ett 0,1 meter tjockt lager gul lera. Därunder kom ett 0,1- 0,2 meter tjockt lager grå lera som även låg under den rödlila sanden i nordvästra halvan av schaktet. Under det låg ett omkring 0,4 meter tjockt lager med slagg och lera som låg i större delen av schaktet. Omkring 1 meter in från den nordvästra delen tog det leriga slagglagret slut, där överlagrades det delvis av ett 0,1-0,25 meter tjockt lager med svart lera. Längst ut i kanten låg ett 0,25 meter tjockt lager med ljus lera och sten under den svarta leran. I den sydöstra delen av schaktet, under det översta gulbruna sandlagret låg en 0,75 meter djup nedgrävning som skar genom flera lager. Under nedgrävningen fanns en mörkfärgad yta efter en brunn (A542) som inte grävdes vidare. Under det leriga lagret med slagg låg ett 0,2-0,75 meter tjockt lager med ren slagg följt av ett 0,7-1,2 meter tjockt lager svart lera där det även låg trädplankor. Därunder kom blåleran på ett djup av 2,9 meter.	A542

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
563	13x2,9 (V-Ö)	3,25	Schaktet grävdes i undersökningsområdets södra del. Under ett lager asfalt låg ett 0,1-0,4 meter tjockt lager bergkross och grus följt av ett 0,3 meter tjockt lager med brun sand och grus. Därunder låg ett 0,1-0,4 meter tjockt lager med gul sand blandat med grus. Därefter låg 2 lager som var 0,5-1 meter tjocka, de låg på samma höjd men skiljde sig lite i innehåll, båda var sandiga och innehöll mycket skrot och byggnadsmaterial men i den västra delen var det mer betong, tegel och stora stenar. Under "skrotlagren" kom ett gulbrunt sandigt lager som var 0,25-0,5 meter tjockt, det tog slut cirka 2 meter in ifrån västra delen av schaktet. I östra delen låg ett tunt grått lerigt lager som var 0,1 meter tjockt och skilde "skrotlagret" och det sandiga lagret åt. Under det gulbruna sandiga lagret löpte en tunn strimma av gul sand som var mellan 0,05-0,15 meter tjockt följt av ett 0,15-0,8 meter tjockt slagglager som var tjockare i västra delen. Under slaggen låg ett svart organiskt och koligt lager som var mellan 0,2-0,6 meter tjockt. I lagret låg trästockar i en kistliknande konstruktion (A569). Därunder låg ett 0,7 meter tjockt, svart och lerigt lager ovanpå blåleran. Blåleran låg på ett djup av 3,25 meter.	A569
578	13,9x 3,4-4,6 (NÖ-SV)	3,2	Schaktet grävdes i undersökningsområdets västra del. Översta lagret bestod av ett 0,2 meter tjockt grusigt och sandigt bärlager följt av ett 0,2 meter tjockt lager med rödgul sand som begränsades i den sydvästra delen av en 2,3 meter djup nedgrävning tillhörande ett fundament. Fundamentet var 0,3 meter tjockt och låg direkt på blåleran på ett djup av 2,8 meter. Nordöst om nedgrävningen och under den rödgula sanden fanns en nedgrävning för ett avloppsrör. Nordöst om den avloppsröret låg ett 0,5 meter tjockt lager med rödbrun sand. Därunder låg ett 1,7-2,2 meter tjockt lager med slagg som fanns i hela schaktet nordöst om nedgrävningen för fundamentet. Under slaggen och nordöst om fundamentet låg ett 0,2 meter tjockt svart lerigt lager följt av blåleran.	
584	10,5x2,4 (NÖ-SV)	1	Schaktet grävdes i undersökningsområdets sydvästra del. Strax under asfalten låg det saneringssand och i sanden låg två stycken tankar och tjocka järnrör varför det inte grävdes djupare.	

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
588	11,8x2,6 (NÖ-SV)	3,15	Schaktet grävdes i undersökningsområdets södra del. Under asfalten låg ett 0,6 meter tjockt bärlager som bestod av grus och sand. Därunder låg ett 1-1,5 meter tjockt lager som var fullt av bråte, såsom stora stenblock, betongklumpar med armeringsjärn och tegel med mera. Under det fanns en delvis riven betongmur som var mellan 0,5-1 meter hög (del av den ovanliggande fyllningen). Muren stod på ett 0,2 meter tjockt betonggolv. Som låg direkt på blåleran på ett djup av 2,8 meter.	
594	6x3,3 (NV-SÖ)	4	Schaktet grävdes i undersökningsområdets centrala del. Schaktet låg inom ett saneringsområde och innehöll endast fyllnadsmassor. Avsaknaden av blålera vid 4 meters djup resulterade i ett beslut om att stoppa grävningen i schaktet.	
598	11,5x3 (SV-NÖ)	3,8	Schaktet grävdes i undersökningsområdets norra del. Under asfalten låg ett 0,3 meter tjockt bärlager. I sydvästra delen av schaktet fanns en 3,1 meter djup nedgrävning för avloppsrör som innehöll större stenar, grus och slagg. Avloppsrören låg i botten av nedgrävningen och ovanpå blåleran. Blåleran låg på ett djup av 3,4 meter. Nordöst om nedgrävningen och under bärlagret låg ett fyllnadsmaterial som innehöll bergkross och sprängsten. Lagret grävdes till ett djup av omkring 2 meter. På den nivån fanns liggande trädstockar i den nordöstra delen av schaktet. Trädstockarna låg i ett lager av brun sand. Nordväst om det tjocka lagret av bergkross och sprängsten och de liggande trädstockarna, fanns stående trädstockar som sträckte sig ända upp till det översta bärlagret. Stockarna i nordvästra sidan var stående med liggande plank utanpå. Det var omkring 4 meter mellan träkonstruktionerna (A604). Bäckens gick i SÖ-NV riktning genom schaktet.	A604

Schakt	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
609	9x3,3 (NÖ-SV)	2,2	Schaktet grävdes i undersökningsområdets östra del. Under asfalten låg ett tjockt lager av sand och sten. I den sydvästra delen av schaktet, på 1 meters djup låg en mur uppbyggd av sten och murbruk (A618). Nordöst om muren på ett djup av 1,9 meter påträffades parallellt uppbyggda "träväggar" (A613) med omkring 3 meters mellanrum. Sydväst om stenmuren låg en kulvert på 1,6 meters djup. Schaktet grävdes inte djupare, då bäckskoningen, stenmuren och kulverten påträffades. En förlängning av schaktet för att hitta bottenleran undveks då en elledning låg i vägen. Kulverten undersöktes av Sveko för att se om det gick vatten genom den. Det visade sig att den var tom.	A613 A618

Bilaga 2. Anläggningstabell

A-nr	Kont	Typ	Storlek/m	Djup	Tjocklek	Beskrivning
300	A427	Stolphål	0,18	1,4-1,9		Stolphål med bevarad stolpe i norra delen av schaktet. Anläggningen återfanns på ett djup av 1,4 meter, nedgrävd i lager A400 och var avbruten av de ovanliggande fyllnadsmassorna. Bör höra till lager A400 då nedgrävning för stolphålet saknades i de övre lagren. Stolpen har grävts ner på en tomt och kvartersgräns synlig på 1700-tals kartor och tolkas som en tomtgräns.
309	A427	Stolphål	0,18	1,4-1,9		Stolphål med bevarad stolpe i norra delen av schaktet. Anläggningen återfanns på ett djup av 1,4 meter, nedgrävd i lager A400 och var avbruten av de ovanliggande fyllnadsmassorna. Bör höra till lager A400 då nedgrävning för stolphålet saknades i de övre lagren. Stolpen har grävts ner på en tomt och kvartersgräns synlig på 1700-tals kartor och tolkas som en tomtgräns.
316	A427	Husgrund	2,2x1,5	1,6		Modern husgrund i schaktets södra del med betongvägg och betonggolv på ett djup av 1,6 meter. Från Ok-macken.
347	A427	Syllstensrad	1,65x0,4	1,9		Syllstensrad bestående av 4 stenar i storleken 0,38-0,48 meter i nordsydlig riktning. Stenarna återfanns lager A400. Syllstensraden var avgrävd i söder av en modern nedgrävning och kan möjligen fortsätta i norr under en elledning.
393	A427	Trästock	1,37x0,2	1,9		Trästocken kan eventuellt ha hört ihop med A300 eller A309 och brutits av i samband med markberedning av tomten.
400	A427	Kulturlager	1,3x0,25- 1,7x0,25	1,9	0,1-0,2	Lerig sand med inslag av sot och kol. Fynd av keramik. Datering: 1680-1720.
434	A438	Husgrund	3,6x2,8	0,35- 2,1		Kaj Widells bostadshus som byggdes 1930-tal och revs 1970-tal.

A-nr	Kont	Typ	Storlek/m	Djup	Tjocklek	Beskrivning
450	A446	Betongmur	3x2,5	1,1-?		Modern betongvägg som avgränsar Gruvbäcken mot väster. Den gick ned i blåleran.
456	A446	Gruvbäcken	4,7x2,9	1,6-?		Gul röd slammig sand. Togs endast fram i plan. Grävdes ej igenom.
460	A446	Trästockar	2,9x0,22	2		Trästockar som begränsade Gruvbäcken mot öster. Togs endast fram i plan. Ligger kvar.
473	A464	Kulturlager	8,5x3-5	2,55-2,8	0,25	Bestående av brun sand med inslag av organiskt material. Lagret var poröst och uppfattades som ett utkastlager som bildats av utslängda sopor. Tydliga avgränsningar mot ovan- och underliggande lager. Fynd av keramik, kritpipor, tyg, skosulor, träbotten till ett kärl och glas.
481	A464	Infiltrationslager	10,7x3-5	2,9-3,1	0,2	Svart lera med inslag av slagg, kol och träbitar.
490	A464	Kulturlager	2,9x5,5	1,13-1,18	0,05	Brun sand med inslag av lera. Tydlig avgränsning mot ovan- och underliggande lager.
494	A464	Utgjämning-lager	2,9x5,5	1,18-1,23	0,05	Grå lera. Tydligt avgränsat mot ovan- och underliggande lager.
504	A498	Kulturlager	3,8x2,6	2,75-2,85	0,1	Mörkbrun sand. Fynd av obrända ben och keramik.
510	A508	Gruvbäcken	4,8x2,4			Grävdes ej.
512	A508	Betongmur	3x0,25	0,5-?		Gick i NV-SÖ riktning väster om gruvbäcken.
516	A508	Kulvert	2,75x 0,65	1,2-?		Gick i NV-SÖ riktning väster om Betongmur A512.
526	A520	Stenläggning	2,2x1,35	0,85-?		0,08-0,15 meter stora stenar. Möjligen trasig mot söder. Helt avgränsad mot väster men fortsätter in i schaktväggen mot norr och öster. Stenläggningen fick ligga kvar.
536	A520	Slaggyta	4x2,5	0,85-?		Ett kompakt slagglager av krossad sintrad slagg med mycket plan överyta. I det närmaste ogenomträngligt med maskin.
542	A557	Brunn	1,6x1,6	1,36-?		Låg i södra delen av schakt 557. Fynd av glas och obrända djurben. Brunnen fick ligga kvar.

A-nr	Kont	Typ	Storlek/m	Djup	Tjocklek	Beskrivning
569	A563	Trä-konstruktion	1,8x1,7	2,4-?		Kistliknande konstruktion av liggande trästockar i den västra delen av schaktet. Delar av konstruktionen fick ligga kvar.
604	A598	Bäckskoning	4x3,2	0,15-? (V) 1,9-? (Ö)		Bäckskoningens bestod "träväggar" Stockarna i västra sidan var stående med liggande plank utanpå. Det var ca 4 m mellan träkonstruktionerna. Bäckens gick i SÖ-NV riktning genom schaktet.
613	A609	Bäckskoning	3,6x3,1	1,9-?		Gruvbäcken med bäckskoning som bestod "träväggar" och påträffades på 1,9 m djup med ca 3 m mellanrum. Avgränsar Gruvbäcken mot öst och väst.
618	A609	Stenmur	1,5x0,4	1-?		Muren var uppbyggd av sten och murbruk och låg strax väster om den västra delen av bäckskoningens A609.
625	A609	Kulvert	3,6x0,65	1,6-?		Kulverten låg strax väster om stenmuren A609. Kulverten fick ligga kvar.

Bilaga 3. Fyndtabell

Fnr	Kontext	Sakord	Material	Subklass	Antal	Vikt	Datering	Beskrivning	Slängd
1	A473	Kärl	Rödgods	Hushåll	46	750g	Tidigt 1700-tal	Rödgods från olika typer av kärl och fat. Ett flertal med glasering och- eller räfflad yta.	
2	A473	Kärl	Lera	Hushåll	14	30g	Sent 1600-tal- tidigt 1700-tal	Fajans med blåvit mönstrad glasering på 10 st av bitarna. Lila-vit mönstrad glasering på en bit. Brun-vit mönstrad glasering på 2 bitar.	
3	A473	Flaska, fönster	Glas		4	14g		2 bitar fönsterglas och 2 bitar från kärl, varav en blå glasbit.	
4	A473		Flinta		1	5g			
5	A473	Kritpipa	Lera	Personlig	52	142g	1700-tal	Skaft utan dekor.	
6	A473	Kritpipa	Lera	Personlig	1	5g	1751- 1760	Del av ett huvud. Svensk pipa med dekoren krönt vapen med "världsklotet" Tillverkad av Anders Öhrnbeck, verksam i Stockholm 1751-1760.	
7	A473	Tyg							
8	A473	Skosulor	Läder/ näver?	Personlig	3	83g		Klackar.	
9	A473	Kakelugn	Rödgods	Hushåll	1	92g		Svart glasyr.	
10	A542	Vitvins- glas	Glas	Hushåll	12	38g	1800-tal	Bitarna tillhör samma glas. Glaset har genomskinlig facetterad fot. Kupan är ljus grön med slipade stjärnliknande mönster.	
11	A504	Revben	Ben	Mat	1	12g		Svin	Ja
12	A504	Kärl	Rödgods	Hushåll	2	26g		Handtag	
13	A400	Kärl, Fat	Rödgods	Hushåll	2	91g	Sent 1600-tal- tidigt 1700-tal	Kärl med grön glasyr. Fat med gul och brun glasyr.	

ARKEOBOTANISK ANALYS AV JORDPROVER FRÅN KVARTERET TEATERN I FALUN, DALARNA

Beställare: Arkeologgruppen AB

Analys: Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult

Inledning

På uppdrag av Arkeologgruppen AB har Arkeologikonsult AB analyserat två jordprover från kvarteret Teatern i Falun i Dalarna. Kvarteret hyste under 1800-talet en teater och senare en bensinstation och bilverkstäder. Kvarteret är kraftigt utfyllt med upp till 3 meter tjocka lager. Under dessa påförda massor hittades de analyserade lagren som representerar en äldre markanvändning och under dessa fanns lera.

Syfte och frågeställning

Syftet med analysen var att klarlägga markanvändning och aktivitet kopplade till de undersökta lagren. Har marken utnyttjats för odling, bete, trädgårdsodling eller gårdsplan? Kan några aktiviteter som hantverk spåras i fyndmaterialet?

Metod

Jordprovernas volym var 2 liter och hade samlats in av arkeologer från Arkeologgruppen AB i samband med en undersökning i nämnda kvarter. Proverna våtsiktades och det använda sållet hade en maskstorlek av 0,2 mm. Det sållade materialet undersöktes i vått tillstånd med hjälp av mikroskop med förstoringen mellan 4 och 100 gånger. Arbestämningen gjordes med hjälp av referenssamling och referenslitteratur (bl.a. Berggren 1969, 1981, Jacomet 2006; Digital Seed Atlas of the Netherlands).

Resultat

Prov 464, lager 481

I provet fanns bara trärester i relativt nedbrutet skick. Inga frö eller annan växtmakrofossil hittades i provet. Det kan finnas flera förklaringar till avsaknaden av frö till exempel dåliga bevaringsförhållanden eller att det överlagrats väldigt snabbt.

Prov 578, lager 4

Provet bestod till en stor del av huggspån, täljspån, bark och näver som kommer från någon form av hantverk eller byggnationsarbeten. Den här typen av material används inte sällan i samband med utfyllnadsarbeten i fuktiga och vattensjuka markområden.

Förutom rester av hantverk och byggnation så hittades ett artrikt växtmaterial. Det är i första hand näringskrävande ogräs och fuktängsväxter som dominerar. Artsammansättningen sammantaget visar på en lite skiftande miljö inte minst med tanke på fuktighet. De mer näringskrävande ogräsen förekommer dels på åkrar men också på ruderatmark, vägar och gårdsplaner. Våtängsväxterna förekommer i fuktigt ängsmark som ofta nyttjas för bete och slåtter.

Förmodligen har det funnits en sluttande betesmark ner mot ett vattendrag. Närmast vattendraget och i andra fuktiga partier växte starr (figur 1), tåg, brunört, smörblommor, blodrot och enstaka ogräs. På lite torrare områden växte gräs, glim, bergsyra, maskros med flera. Betas och därmed gödslas marken så kan även flera ogräs trivas i ängsmiljön. Det kan dessutom finnas vägar och skräpmark i nära anslutning som utgör en lämplig växtplats för många av ogräsen. Träfliset kan ha påförts succesivt i de fuktigaste områdena för att underlätta utnyttjandet av marken.

Figur 1. Brunskära starr i ängsmiljö. Foto Stefan Gustafsson.

Nr	Lager	Art	Latin	Antal	Kol	Övrigt
464	481	-	-	-	+++	En del oförkolnat trä
578	4	Starr obst.	<i>Carex spp.</i>	689	-	Huggspån, träflis, kvistar, ris mm. Mycket hantverksavfall.
		Tåg	<i>Juncus</i>	326	-	-
		Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	55	+	-
		Bergsyra	<i>Rumex acetosella</i>	41	-	-
		Brännässla	<i>Urtica dioeca</i>	32	-	-
		Brunört	<i>Prunella vulgaris</i>	21	-	-
		Svinmålla	<i>Chenopodium album</i>	16	-	-
		Blodrot	<i>Potentilla erecta</i>	13	-	-
		Lomme	<i>Capsella bursa-pastoris</i>	11	-	-
		Gräs obst.	<i>Poaceae spp.</i>	9	-	-
		Våtarv	<i>Stellaria media</i>	6	-	-
		Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>	4	-	-
		Grässtjärblomma	<i>Stellaria graminea</i>	3	-	-
		Viol obestämd	<i>Viola spp</i>	3	-	-
		Penningört	<i>Thalspi arvense</i>	2	-	-
		Dån	<i>Galeopsis spp.</i>	2	-	-
		Molke	<i>Sonchus spp.</i>	2	-	-
		Glim obestämd	<i>Silene spp</i>	2	-	-
		Åkerspergel	<i>Spergula arvensis</i>	1	-	-

+ liten mängd, +++ stor mängd

Tabell 1. Innehåll i analyserade jordprover.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Digital Seed Atlas of the Netherlands:
<http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/?pLanguage=en>

JACOMET, S. 2006. *Identification of cereal remains from archaeological sites*. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

